

John L. ...
July 1 - present

891.99

4-55

12.02.2013

19 NOV 2010
20 JAN 2006

Վ. ԱՆԱՆՅԱՆ

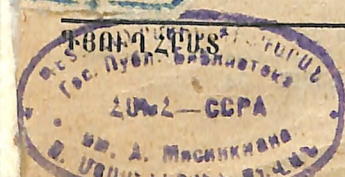
պ

ԴԱԼԻԹԱՓԱ

(ՀԱՄԱՐԱԿԱՆ ՏՊԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ)

34855
1002
31010

891.99
U-55



1934

ՅԵՐԵՎԱՆ

79.626

Պատ. Խմբագիր
Ն. ԴԱԲԱՂՅԱՆ

ԴԱԼԻ-ԹԱՓԱ

Սրբազրի՜ Խ. Այվազյան
Հանձնված է արտադրության 1934 թ. 27 մայիսի
Ստորագրված է տպագրելու 1934 թ. հունիսի 26-ին
Թույլատրված է Գլ. լիազոր № 257
Հրատ. № 102, տիրած 2000, պատվեր № 371

ՅԵՐԵՎԱՆ, ԳՅՈՒՂՆՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ, ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ 50

Դ Ա Լ Ի-Ք Ա Փ Ա*)

1.

Հեղեղատի վրա ձգվող նորակառույց կամուրջն անցնելուն պես նա ամուր քաշեց ստնձր, ձին կանգնեցրեց և պղտոր ու մտամոլոր նայեց ճանապարհի տակ հաղիվ նշմարվող հողաթմբին։

— Եստեղ սպանեցին Ռնդամալցի Սև Հայրույին, ինչ տղա յե՛ր... — ասաց նա մռայլ, կարծես ինքն իրեն։

— Ովքե՛ր, յե՛րբ։

— Մառգերիստները, քսանմեկ թվին։ Առաջներս գյուղ է, Դարալագյաղի ամենախոշոր և հարուստ գյուղը՝ Մալիշկան, — սկսեց նա ծխախոտի տուփը բացելով, — ուղիղ տասը տարի առաջ Յապոնի հրոսակախմբերն անսպասելի կեր-

*) Յես գիտամբ վերցրել եմ մեր փոքր, աղքատ և նոր կազմակերպված կոլտոգներից մեկը, նրա որինսակով ցույց տալու համար, վոր յեթե գործը ճիշտ է կազմակերպված, արտադրական հասարակ միջոցների պարզ միացումն արդեն ինքնին մեծ եֆեկտ է տալիս։

Այդ առթիվ 1929 թվի գեկտեմբերին, մարքսիստ-ադրաբ-

պով վրա տվին և ընկճեցին մեր ձախ թեւը: Մերոնք յետ նահանջեցին, իսկ մենք մի քանի որով մնացինք գյուղում, յերամից ուշացած կռուները նման, ու թագնակեցինք տներում: Արնախում մի կուլակ կա եստեղ, շատերի ոջախն է հանգցրել,—սրբիկան մատնեց: Մեզ հրացանի կոթերով գուրա քաշեցին թագստանոցներից ու առաջ արին: Հենց այստեղ թնդանոթի արկը տրաքեց: Մեր կավալերիան աջ թևից, գետի հովտով, սկսեց արշավել սրամերկ: Դաշնակները նահանջելուց առաջ մեզ վտարի տակ տվին: Ուժեղ, աժդահա կոմունար եր Սև Հայրեն, հինգ

նիկների կոնֆերանսում արտասանած իր ճառում ընդ Ստալինն առում եր.

«Յեա խոսում եմ վոչ միայն դարգացման և մեքենատրակտորային բազա ունեցող կոլտնտեսականներին, այլև նախնական կոլտնտեսությունների մասին, վերոնք գտնվում են կոլտնտեսական շարժման այսպես ասած՝ մանուֆակտուրային շրջանում և հենվում են գյուղացիական ինվենտարի վրա: Յեա նկատի ունեմ նախնական այն կոլտնտեսությունները, վերոնք հիմնվում են այժմ համաարած կոլեկտիվացման շրջաններում և, վերոնք պարզապես հենվում են գյուղացիական արտադրական միջոցների հաարակ գումարման վրա: Արտադրուտ այդ կոլտնտեսությունները կարծես թե իրենց տեխնիկայով չեն տարբերվում մանր-գյուղացիական տնտեսություններից: Մինչդեռ գյուղացիական գործիչների պաբզ գումարումը կոլտնտեսությունների ներսում այնպիսի եֆեկտ տվեց, վորի մասին չեն ել յերազեկ մեր պրակտիկ աշխատավորները» (Վենինիգմի հարցերը, էջ 642):

Դրա կոնկրետ որինակը տալիս է Դարալագայի Մալիշկա դուղի կոլեկտը, վորին նվիրված են այս ապավորությունները:

Վ. Ա.

հոգով հարվածում եյին նրան հրացանի կոթերով: Յերկորդը արկը պայթելուց հետո նրանք փրկված կապկպեցին Հայրույին: Յեվ մի ահագին քար վեր բարձրացավ ու թափով ընկավ ցած... Նրա ուղեղի կտորները դիպան մաուզերիստի բառինկաներին ու խմորի նման կպան...: Եստեղ թողեցինք: Ու վրեժով լցված, Յապոնի հրոսակներին մի շնչով քշեցինք մինչև Զանգեզուր: Բայց միայն Մալիշկեցի կուլակը, նա դեռ մնում է, դեռ մարսում է...:

Ընկերույն աչքերը վառվում եյին վրեժից ու բարկությունից: Նա շարտեց ծխախոտի մնացորդը, մտրակեց ձին և մենք մեր հետևում թողեցինք վայրի փշերով շրջապատված թումբը՝ մրնդամալցի Եեվ Հայրույի գերեզմանը:

—Գոնե կոլխոզ չունեն, աննամուսները, խլեն, մատներով պոկեն, ուղղակի հափշտակեն եղգաղանի այգին տամ կոլխոզին, սիրտս հովանա,— դառնացած մըթմըթաց ընկերս յերկար լուռություներից հետո, յերբ մենք լերկ սարալանջն անցանք ու ծովելով մտանք կանաչ այգիների աշխարհը: Այդ մի տարի առաջ եր, 1930 թվի աշնանը:

2.

Փայուր բացել է իր կուրծքը և այնտեղից դուրալի կարկաչունով հորդում են ջրերը, ջրե-

ըլ զուլալ, սառնորակ և այնքան հորդ, այնքան առատ, վոր ներքևում գիշեր-ցերեկ աշխատու են ջրադացները:

—Մալիշկին ես ջրովն ա Մալիշկա, մի մախկ՝ ներքև դրախտան բաղ ա, դրախտան բաղ:

Եշերի քարավանը քարքարոտ կածանով իջնում է ցած: Կոլտնտեսական կանանց բրիգադիւրը տղամարդու պես թեւ է սալիս ջվախներին, իջեցնում ցած, ապա փռում են կարպետները հոսանքի առաջ ու տոպրակներով ցորենը շուռ տալիս: Զուլալ լեռնային աղբյուրը քշում տանում է աղբը, թեփը, մրիկը, այն ինչ վոր կարողացել է ազատվել Վարոնեժի սերմագործի պողպատյա մալից: Ու մնում է կարմիր ցորեն՝ նռան հատիկների նման:

Առաջին բերքն է, կուլեկտիվ աշխատանքի առաջին արդյունքը: Արդյոք սա յե՛լ մինչ այժմյան հացերի պես «բոյ է տալու մի գազ», թե...ով գիտի, սատանի բան է:

—Կուտ կանի, ջանքւմ, թամուզ թոնդիւրը կըթափվի:

—Տո կոլխոզի հացը կուտովի:

Յեվ նրանք՝ Թագոնները, Անուշները, վորոնք դեռ յերեկ իրար մազերն եյին քաշում մի բուռ հավի կուտի համար, «մաշինից հետո ջրով զրտված» ցորենը ուրախ կատակով լցնում են ջվալ-

ները, բարձում եշերին, և քարավանը ձամբա յեւնկնում դեպի ջրադացը:

—Ո՛հ, ո՛հ, հաց հո չի՛, կաթնահունց եմ ուտեցնելու, կաթնահոնց, պապիրոսի թղթի պես բարակ լավաշ:

Յեվ բրիգադիւր Շոդիկն այրվող այտերը զովացնում է ջինջ ջրով, մեզ տեսնելով շփոթվում է, ապա հետզհետե համարձակություն առնելով հարցնում է.

—Ո՛ւմ եք ուզում:

—Ձեզ, ձեր կոլխոզի նախագահին:

Նա մատը մեկնում է ժայռի գլխին թառած դեզերին:

—Կալ են անում, եթանք:

3.

Բարեկամական իրոնիայով է պատմում վաղվա կոլտնտեսականը Մալիշկայի կոլտնտեսության մասին:

—Ջանքւմ, զանաւ չկար, մե յեզ ունեյին, մեկ էլ տանայերեք ե՛շ՝ առանց փալանի:

Մարդիկ կարծես հեռավոր անցյալի մասին են խոսում: Մի առողջ կատակով նրանք «ձեռ են առնում» իրենց յերեկվա գործը:

Դեռ զարնանը, յերբ ձառերից հետո խոփը պիտի հողը մտներ, պարզվեց, վոր խոփ չկա:

Չկա սերմ, շղթա, թուկ, չկա կթան՝ կոլանտեսա-
կաններին անուշ հասցնելու համար: Անեկդոտ
դարձած այն արտահայտութիւնը, թե 16 տնով
մի յեզ ունեյինք, 13 անփալան եշ՝ իրականու-
թյունն է, դառն իրականութիւն Մալիշկայի կոլ-
անտեսութեան համար: Կարեքից քշված և «լուծ
սլորեւտարի» անուն վաստակած ալդ մարդիկ
ուղղակի վոչնչից սկսեցին: Վոչ մի հույս
մեքենայի ոգնութիւնից. այստեղ տիրապետողը
քարն է, հրաբխաքարը: Վոր դարեր առաջ դուրս
է ժայթքել Դալի-Թափայից ու իր կարծրու-
թյան տակ ճգմել արգամանդ հովիտը: Բարա-
կույտերի արանքով ձգվում է նեղ, քարքարոտ
շավիղը, վոր մատչելի յե միայն եշի և ջորու
մանր ու ճկուն վոտներին: Այստեղ միակ տրանս-
պորտն ավանակն է, իսկ Մալիշկայի կոլանտե-
սութեան ամբողջ «տրանսպորտը» մեզ ծանոթ
տասն յերեք եշն եր՝ առանց փալանի:

Նրանք չհուսահատվեցին:

Մէ բան մենք առանք, մէ բան պարտք
արինք, մէ բան էլ կառավարութիւնը տվեց (չեն
մնա ինքը), մեկ յեղը քսանըմեկ շինեցինք
ու մարտի վերջին ենենց մի թափով հանդ դուրս
իւլանք, վոր գեղը թամաշի դուրս յեկավ «չփլախ-
ներիս»:

Դալի-Թափան տիրաբար իշխում է Վայոց

ձորին: Նրա շաքարի գլխի նման կլոր ու վողորկ
գագաթը դրսից պատել է հազարամյա հրաբխա-
փոշին, ապա դարեր շարունակ փռել է լեռնա-
քին սեղը, թոփալախտը և սևահողի մի ստվար
շերտ է գոյացել: Հողը մնացել է կուտական: Նա-
խոփ չի աեսել վոչ Վայոց ձորի իշխանների ժա-
մանակ, վորոնք մտրակի տակ մարդկային «հո-
տեր» են աշխատանքի հանել ներքե՝ հովտում,
վոչ էլ սյունյաց իշխանների ժամանակ, վորոնց
հոտերը Իսաի-Սուլից ձգվել են մինչև Դալի-Թա-
փա:

Իշխանական ուժն անդոր եր այստեղ հաս-
նելու. այստեղ հաւաք Մալիշկայի «չփլախների»
խումբը և խիզախորեն վրա տվեց Դալի-Թափայի
լանջերին, յերբ ձյունն արագ նահանջում էր
գետի բարձունքներն ու ժամանակավորապես
ամբանում հրաբխի ձագարածն յերախում:

Կոլանտեսային խոփը կուտական հողի կուրծ-
քը մտավ թափով, և կոլեկտիվ կյանքի յերզը
թնդաց ամաշի լեռան լանջերին, զիլ ու հաղթա-
կան:

Լսնջը սկսեցավ, բերրի սևահողն իր գրկում
խնամքով պահեց յերեք հարյուր փութ հատիկ:
Ապագա կոլանտեսականը հիացավ և սրտանց,
շատ սրտանց ձրի առաջարկեց իր հողերը: Շա-
տերը բարեկամաբար հանձնեցին իրենց հողերի

այն մասը, վոր այս տարի անկարող եյին ոգտա-
գործել:

— Թող վարեն, մարդկանց հալալ ա:

Յեվ փոքրիկ այս կոլեկտիվը, ծայր աստիճան
աղքատների այդ խումբը, ուր միջակն իր զույգ
յեզից զրկվելու ահից չեր մտնում, ցանեց յե-
րեք անգամ ավելի, քան մի այդքան միջակ գյու-
ղացիներն իրենց անհատական տնտեսության մեջ:

Կոլտնտեսականներ՝ Արամը, Ասատուրը, լու-
սընկա յերեկոյին կոլտնտեսության կալում մեր
շրջիկ խմբագրությանն իրենց բերկրանքը հայ-
տնեցին անպաճույճ խոսքերով.

— Խերու-մեկ ել տարին՝ մե խատիկ դան
չեմ քցել խողը, ես տարի ամեն մեկիս տա-
նութ փութ ցանք ի խասնելի: Ետ յուր ա՛...:

Կզան, միջակը հիմի կզան, միջակին ել ան-
ցանք, կզան, հաղթողի արտահայտությունը
գեմբին ասում ե Համոն, կոլտնտեսության նա-
խագահը:

Յեվ գալիս են:

Յերբ բերրի, կուսական հողն արտասովոր
ուժով դրսեվորեց իր բերքը, յերբ կանաչ արտե-
րը մեղմ գեփյուռից «հերանց գնացին» Դալի-Թա-
փայի լանջերին, նրանք յիկան խմբերով —
կոլտնտեսությունը կրկնապատկեց: Առաջին
միջակը կոլտնտեսություն մտավ:

Դալի-Թափային հաղթելուց հետո, դա կոլ-
տնտեսության յերկրորդ խոշոր հաղթանակն եր-

4.

Պատմական Սյունիքում ե նա, անմատչելի,
կտրված աշխարհից: Այսօր, հոկտեմբերի սկզբնե-
րին ել դեռ նրա լանջերին կանոնավոր շարքե-
րով բարձրանում են խոտի ու արտի «փենջակ-
ները», իսկ արեւագուրկ մի անկյունում դուք
դեռ կանաչ արտեր կտեսնեք, վորոնք մերկ ու
ուշացած սվսվում են աշնանային ցուրտ քամու
առաջ: Փոքրիկ այն կոլեկտիվը, վոր զարնանը
խիզախորեն սևացրեց ամբողջ լանջը, այսօր «չի
հասցնում»: Ներքե, հովտում մշակում ե նա քա-
ռասուն կտոր խաղողի այգի: Գետափնյա ծխա-
խոտն ու նոր կառուցված չորանոցը մարդկային
ուժի իրենց բաժինն են պահանջում, իսկ արտե-
րը կծղում են Դալի-Թափայի կրճքին ու սպա-
սում են մանգաղի: Կոլեկտիվն արդեն «չի կարո-
ղանում տիրապետել», ինչպես կոմբլիշի քար-
տուղար Կարոն ե ասում: Իսկ կոլեկտիվի 8 ա-
վանակից բաղկացած տրանսպորտը հազիվ որական
80 խուրձ ե տուն բերում:

— Մեր ուժերով յիժե ամբողջ ձմեռը կրենք,
մինչև մարտի վերջը հազիվ վերջանա: Չոռ բերք
կա, զո՛ւ. տասչորս հազար խուրձ...:

Ապագա կոլտնտեսականը, վոր արդեն մի ամբողջ ամառ վերմակի տակ թաքուն խորհրդակցել է կնգա հետ, մի բերկրալի գաղտնիք ունի իր սրտում: Այդ յերևում է թեկուզ նրանից, վոր նա, գեղջուկ Անուշավանը, գիշերը, յերբ գյուղը խորը քնած է, մանգաղը խրում է գոտիկը, եշն առաջ անում և գաղտագողի, անշոուկ, եշին կամացուկ բզելով, դուրս գալիս գյուղից ու խարխափելով, քարերին կաշեկով նեղ շավղով քալում դեպի Դալի-Թափա:

Առաջին անգամ չէ, վոր կոլտնտեսականները վաղորդյան ցրտին, յերբ տեղ են հասնում ու մանգաղները գոտիկից հանում, ապշում են զարմանքից: Արտը հնձած է ու խուրձերը շարված են մեծ խնամքով:

Ապագա կոլտնտեսական Անուշավանը բոլորովին կարիք չունի հայտնելու, վոր ինքն է հնձել: Նա դեռ ադամամութին խրձերը բարձում է եշին, կտրում տառն և մեկ վերստ, իջնում գյուղ. բեռը կամացուկ իջեցնում կոլտնտեսության կալում և գողեգող, լուսնի լույսից պատապարվելով գնում իր աուն: Հաստատ կարելի չէ պընդել, վոր այդ բոպեյին նրա արևառ դեմքն այրվում է ներքին հուզմունքից: Կարելի չէ պնդել նույնպես, վոր կինն այդ գիշեր չի քնել և զարբասի թեթև շրթկոցը լսելուն պես դուռն ան-

ձայն կիսաբաց է արել ու կամացուկ շնչացել, «պրծա՞ր, մարդ չտեսա՞վ...»:

Անուշավաններն այստեղ յեզակի չեն: Թաքուն այն համակրանքը, վոր առաջացել էր նրանց մեջ, ուժգնությամբ աճեց, յերբ յեկեղեցու կամարների տակ հայկական բեմի լավագույն ուժերը՝ Մանվելյանը, Հասմիկը, Արուս Վոսկանյանը և ուրիշները ճրագի ազատ լուսով հուզիչ տեսարաններ սովին կոլտնտեսական կյանքից, գեղարվեստական ուժեղ շարիխներով վեր հանեցին կոլտնտեսության համար մղվող պայքարի վեհությունը:

Հասարակական ժողովը մի մաղդու նման վորոշեց բարեկամական ձեռք մեկնել կոլտնտեսությանը: Կամավոր հնձվորների խմբերը, կոմյերիտական վողջ բջիջը մի քանի որ է մրջնաջան աշխատանքի յեն կպիլ Դալի-Թափայի լանջերին: Տրանսպորտը կրկնապատկված է: Իսկ դեզերը բարձրանում են ու բարձրանում համայնական կալի յեզրերին, մեջքները հենած քանդված տան բեկորներին:

* * *

Լիալուսինը պուռնկը հանում է հանդիպակաց լեռան լանջից և լուսավորում է արեվախաշ մազոտ դեմքերը: Նրանց արտևանունքներին, թավ

բեխերին նստել ե կալի փողին, մղմեղը: Կանանց բրիգադը վորոշել ե կալսել մինչև ուշ գիշեր: Մի հսկա կալ ե այդ: Կոլտնտեսութեան նախագահ Համոյի ասելով՝ նրանք «ռացիոնալ են անում»։ գյուղացին 200 խուրճ ե կալսում, իսկ նրանք՝ հազար: Դեղի տակ, կալի յեզրին, աշխույժ շրխկ-շխկոցով աշխատում ե քամհար մեքենան:

— Տղերք ջան, ես գիշեր մթերման փայլը լուս-ցրեք հա՛, — խորախուսում ե բրիգադիւրն ու յեղանի վրա հենվելով լսում մեր խոսակցութիւնը:

Մեզ համար դժվար եր այդտեղ հավաքված խմբի մեջ վորոշել կոլտնտեսականներին: Պարզվեց, վոր կոլտնտեսութեան մասին ամենից փո-գեւորված պատմողները վոչ կոլտնտեսականներն են: Նույնիսկ թաւ յերեսով ու բարի գեմքով Մուկուշ բիճեն անհարմար զգաց վոր ասի ինքը կոլտնտեսական չե:

— Բա ինչ եմ, վոր կոլխոզ չեմ, բա վոր յես կոլխոզ չեմ՝ ես դեգն ո՞վ ա դրել:

Յեւ իսկապես, մեր թիկունքում բարձրացող ամենի դեզը դրել ե, վոչ-կոլտնտեսական Մուկուշ բիճեն: Ապա գաղտնիքը բացվելուց հետո, նա շփոթված ասում ե.

Ես ել մերն ի, ջանը՛մ. քոմակ անենք ու-ժեղանա, վոր եքուց մենք ել ենք գալու:

Իսկ մի ուրիշ բիճա իրենց աջակցութիւնը կոլտնտեսութեանն այսպես ե հիմնավորում.

— Աթաղան-բաբաղան ասված ե, վոր խարե-վանին պետք ա ոգնես: Վիզս կտրես՝ աննամուս խարեանին մե ծեղ չեմ տա, վոր աչքի լուսը ճխտի, համա դեյրաթով-նամուսով խարեանին խոքիս ել չեմ խնայի:

Այո, Մալիշկայի կոլեկտիվը ՆԱՄՈՒՍՈՎ հա-րեան ե, ՂԵՅԻԱԹՈՎ ե աշխատում, մեղվի նման ջոկում ե անգործ բոռերին: Այդ ե, վոր դուր ե գալիս վաղվա կոլտնտեսական Մուկուշ բիճին:

* *

Ուշ գիշեր ե. հոգնածութիւնից մեր մար-մնի անդամները տնքում են: Վոտքով ճամբորդե-լուն անսովոր ինտիլիգենտ ընկերս արդեն ննջում ե կամերի միալար ու մեղմ ճոնչլունք տակ:

Քայլում ենք գյուղի ծուռ ու մուռ փողոց-ներով ե մտնում վոչխարի աղբահոտով հագեցած մի բակ, ուր կոլեկտիվի հովվի դեռատի կինը բաց յերկնքի տակ մեզ համար անկողին ե փռում:

Մինչ մենք հանվում ենք, դիմացի կտուրից մի գլուխ ե բարձրանում ու հարցնում.

— Համո, ո՞ւմ խետ եմ եթալու, ասա, վոր իմաց տամ:

«Կոլեկտիվի ճարեգիտներէից» ե, պատրաստ-Դալի-Բալի—2202—CCPA



վում ե գիշերը Դալի-Թափայից խուրձ տեղափոխելու:

Լուսինը թեքվում ե դեպի Յելփինի լեռները, քունը հաղթում ե մեզ, իսկ հեռվից, կարծես յերագում լսվում ե քամհար մեքենայի ախորժալուր շխշխկոցը....

5.

Դալախլվից վերև, Դալի-Թափայի արևմտյան յերեսին մի փոքրիկ արահետ կա, քարե խողովակով մի աղբյուր, վոր մի ժամանակ ջուր ե տվել ներքև ցրված թրքական փոքրիկ գյուղի բնակիչներին:

Մի սև ձեռք գյուղն ավերել ե հիմնովին: Մաուզերիստական բռնակալության այդ կենդանի վկաների կողքովն անցնելով և լեռան գլուխը դուրս գալով՝ ձեր առաջ բացվում ե Դարալագյազի շոր, դորշ ու քարքարոտ բնության ուժեղ կոնտրաստը: Այստեղ, ներքեվում, ձգվում են կաշնու անտառը, վայրի սալորենու թփերը մինչև Սյունյաց Վասակ իշխանի գերեզմանը—Դուշչի, իսկ դեպի հյուսիսը՝ Շամշադլինի և ապա Բասարգեչարի ուղղությամբ ձգվում ե կանաչ լեռների աշխարհը, թավշյա սարահարթերը, ուր այստեղայնտեղ քամուց պատասպարված «չոքակներում» տեղավորվել են Հեր-Հերի, Կարմրաշենի, Մալիշկայի կոլտնտեսությունների վրանախմբերը:

Մալիշկայի կոլտնտեսությունը, վոր գարնանը վոչ մի չորքոտանի չուներ, այժմ յերկու հարյուր հասունանոց մի հոտ ունի:

Յերբ արևածագին կայտառ գառների հոտը փռվում ե կանաչ բլրի կրծքին և ցողախառն դալար կանաչը խժուում ախորժակով, հեր-հերցին հեռվից մատով ցույց ե տալիս.

— Մալիշկի կոլխոզի գառն ա, ինչ ապրանք են պահել շան վորդիքը, վոնց վոր յուղամանից հանած:

Յեվ իսկապես՝ «յուղամանից հանած են» Մալիշկայի կոլեկտիվի գառները:

Վոչ-կոլտնտեսական գյուղացիներն ամենայն անկեղծութամբ հայտարարեցին մեզ, վոր «կոլխոզի գառները վոչխարից չեն ջոկվում», «կոլխոզի պես գառ ու վոչխար պահող չկա», «կոլխոզի վոչխարի ջանում վոր յերկու փութ յեղ չլինի, բեխերս կկտրեմ»:

Ինձ համար չափազանց հեղինակավոր ե մալիշկեցի Գեվո բիձի կարծիքը: Նա ամբողջ կես դար լեռներումն ե ապրել, անասունների մեջ:

— Դասնութ տարի չորանություն եմ արել, վոչխար եմ պահել վոնց վոր աչքիս լիսը, ամա կոլխոզի վոչխարի պես հլա վոչխար չեմ տեսել,— հայտարարեց նա կոլեկտիվի կալում, գյուղացիների ներկայությամբ: Նրանք՝ վոչ-կոլտնտեսա-

կանները, զանազան նշաններով ու բացականշու-
թյուններով հաստատեցին Գեվո բիձի առածը:

— Են որը սարուսն էյի—շարունակեց Գե-
վո բիձեն,—չոքան վախտվա պես թինկը տվի մի
քարի ու մտիկ եմ անում: Կոլխոզի գառներից
մինն առաջի վոտները դրել ա քարին, ուզում ա
անց կենա, ամա դմակը հետեից չի գալի, ենքան
վոր մենձ ա:

Այո, գառների դմակը մեծ է, շատ մեծ: Դա
քիչ բան չէ: Դա ցույց է տալիս, վոր կոլեկտի-
վի հովիվ Արամայիսը, թռչի դեմքով ու սև,
կրակոտ աչքերով մի յերիտասարդ, գառը հանդ
է տարել դեռ ադամամուկին: Դա ցույց է տա-
լիս, վոր կոլեկտիվի վոչխարը կշտացել է շաղոտ
ու հյութառատ կանաչով դեռ արևածագից շատ
առաջ: Դրա համար հովիվ Արամայիսը պրեմյա յե
ստացել, սակայն ինչպես յերևում է՝ Արամայիսի
բկին լավ չեն նայում սարում: Կոլտնտեսական
Իսկուհի տատը «խնայողական ուժիմ» է մտքրել
վրաններում և յերբեմն կաթի տեղ թան տվել
յերիտասարդ հովվին, վորպեսզի յուղ ու պանիր
հասցնի արտերում քրտինք թափող կոլտնտեսա-
կաններին: Սկանդալ է բացվում: Հովիվ Արամա-
յիսը շատ է վրդովվում, վոր համագումարի վո-
րոշումը տատը չի կատարում, թե՛ «շատ ու լավ
աշխատողին շատ պիտի ուտեցնել», ու խռոված

գյուղ է գնում:

Նրան փոխարինող Զավկոյենց Արսենն ավե-
լի չաղացրեց վոչխարը:

Յեվ այժմ Մալիշկայի կոլեկտիվի հոտը՝ վոնց
վոր գյուղացիներն են առում՝ յուզամանից հա-
նած պսպղում է ու ամեն առավոտ արևածագին
տրտնդի տալիս, խաղում լեռնային գեփյուռի հետ,
թավշյա գորգերի վրա ու կեսորին յերկար շա-
րանով ձգվում դեպի բինան, ժապավեն քաշում
բլրի մուգ կանաչագույն պեյզաժի վրա:

6.

Հեռավոր այդ անկյունում նահապետական
հարաբերությունները դեռևս մնում էյին կան-
գուն և իշխում եր սովորույթի ուժը: Խորհուրդ-
ների ձեռքն այստեղ հեղաշրջում է ամեն ինչ
արտասովոր ուժով: Կոլեկտիվի տնտեսական գոր-
ծունեյությունը Մալիշկայում զարգացրեց առա-
ջացող նոր հարաբերությունների սաղմը: Այդ
նոր հարաբերություններից առաջինը, վոր անմի-
ջապես աչքի յե խփում, Դարալադյազի գեղջկու-
հու փաստական ազատագրությունն է կոլտնտե-
սական կյանքի կազմակերպման միջոցով: Ազա-
տագրություն ընտանեկան ծանր հոգսից, տնտե-
սական կախումից: Նա՝ կոլտնտեսական Հմայակի
կինը՝ Հայկանուշը, մի թեթև վեճի ժամանակ ան-

միջապես հանում ե աշխարհուկը, դնում թախտի վրա և հաղթական ու արհամարական ժպտով հարցնում.

— Մի մեյդան յեկ տեանենք, ում մերը աղա կբերի:

Այս աշխարհուկն այժմ Մալիշկայի կոլտնտեսուհու հզոր զենքն ե, այդ պատճառով ել նրա աշխորերը հաճախ ավելի շատ են: Նա անկախ ե ու համարձակ:

Նրա ձեռքերն ամենից շատ կաշկանդում եյին յերեսաները: Նա գլխիկոր տանում եր ամեն նախափնը յերեսայի սիրուն: Նոր բացված մսուրն այդ կաշկանդանքը քանդեց: Հենց կոլտնտեսական Հմայակի կինը, բավական գիտակից մի գեղջկուհի, առաջին օրերը կուլակային պրովակացիայի պղծեցության տակ ինքն ել տատանվեց. «հը, մսուր, վոր տամ կվերադարձնեն»: Յեվ յերբ Յերեվանից յեկած «մորաքույրն» սկսեց յերեսաներին սիրուն խաղեր սովորեցնել, յերբ հիմնովին նորոգման յենթարկվեցին ցնցոտիապատ յերեսաներն արտաքնապես, յերբ լի ու լի ուտելուց և ցատկոտելուց հետո ամեն յերեկո նրանք վազեցին դաշտից նոր յեկած մոր գիրկը, կոլտնտեսուհին առաջին անգամ մի ծանր բեռից իրեն ազատված զգաց, և նրա աշխարհուկում աշխորերն սկսեցին աճել արագությամբ:

Այդ անչափ թեթևացրեց Մալիշկեցի կոլտնտեսական ադամարդու բեռն ես: Տնտեսության այդ նոր ձևի, այդ նոր հարաբերությունների առաջացման շնորհիվ միայն կարող եյին կոմյերիտականներ Ռափայելը, Աբրահամը, Ասատուրը, Քաբրելն իրենց ընտանիքը թողնել կոլեկտիվի «վզին» ու ըարձր տրամադրությամբ գնալ պղնձի ֆրոնտը: Միայն այն համոզմունքը, վոր իր ընտանիքն ապահովված ե հսկա այդ ընտանիքում, կարող ե կոլտնտեսական Ռափայելին դրդել այսպիսի նամակ գրելու.

«Բարեազիր Ալլահվերդու պղնձահանքերից, լեռներից ու անտառներից դեպի Դաւալազյազ գյուղ, Մալիշկա Հմայակ Սարգսյանին ու բոլոր կոլխոզի անդամներին ու գյուղի ակտիվին:

Յեթե հարցնելի լինեք մեզանից, Հմայակ ջան, այդ մասին ձեզ կպատասխանեմ, քեֆս տեղը դրի առնելով թխտի յերեսը, վոր մենք շատ լավ ենք: Ամենից առաջ, վոր այստեղ չափազանց եժանություն ե, մեզ տրվում ե բոլոր հարմարությունները, որական տալիս են մեկ կիլո հաց, վորն արժե 20 կոպեկ, մեկ կիլո շաքար—վոր արժե 70 կոպեկ, յերկու դան թեյում ենք, թեյի բա-

Ժակն արժե 5 կոպեկ: Հանքում աշխատե-
լու ժամանակ մեզ տալիս են մածուն, թեյ
և այլն, յուրաքանչյուրիս մեկ զույգ կոշիկ,
մի շալվար, մի պենջակ, մի սապոն և այլն:
Զմերուկի կիլոն այստեղ արժե 20 կոպեկ:

Այժմ գրիր կոլխոզի կյանքից, աշխա-
տանքից, թերությունից, աճումից, աշխա-
տանքի հաշվառումից, Նավարի հնձից և
մնացած ամեն ինչի մասին: Գրիր հացամթեր-
ման հաշոդությունից:

Մենք հասել ենք պղնձի գոռնք

Աշխատում ենք ամեն վոք

Լուացնել 60 տոնն պղինձը

Վոր տրված է մեզ պլան

Մսածում ենք աշխատում

Կգերակասարենք անպատճառ:

Յեկողներ թե վոր կլինեն, Հմայակ ջան,
ասա գան շախտերումը շատ հետաքրքիր ա:
Մեր տանեցոց լավ մտիկ արեք, ասեք զոչադ
աշխատեն:

Իմ հացեն՝ Ալանկերդի, Շամլուղի
հանքեր»:

Վորքան անպատճառ, վորքան պրիմիտիվ,
սակայն և վորքան ամուր ու խոր հավատով ե
ասված:

Ակամայից հիշում ես պանդխտականների
սրտամորմոք ու լալկան նամակները, նավթային
կապիտալի ճիրաններում հոշոտվող դարալազյազ-
ցի Աբեղների նամակները:

7.

Վերջացնենք: Ձերը հեծնենք և կոլտնաե-
սականներին «մնաք բարի, հաջողություն» ասե-
լով դուրս գանք գյուղից ու մտնենք Գորիս-Քե-
շի՝ ջրանոց նորակառույց շուքն, վոր յերկարում ե
զուգահեռ ձգվող բարդիների միջով:

Սքանչելի ծառուղի, վաղորդյան զով ող և
այգիներից յեկող թարմ կանաչի բուրմունք:
Այգիներով ծածկված բլրակի թեք լանջին կանո-
նավոր շարքերով տերրասներն են, կոլտնաեսա-
կան այգու տերրասները, վորոնց վրա ծանրացել
են սև խաղողի վողկույզները, մատղաշ ծառերի
դեղձով ու սերկեխով բեռնավորված ճյուղերը:
Սաղարթախիտ ծառերի մուգ-կանաչագույն ֆոնի
վրա լիառատ, կարմիր թուշերով ժպտում ե հա-
սունացած դեղձը:

Մեր տեսած հորդառատ աղբյուրի ջրերը
բազմաթիվ կանաչներով վողողում են սքանչելի
այդ հովիտը, կանաչ այգիների այդ աշխարհում
կենսաբար զուլալ ջրերով և դվարթ աճում ե կոլ-
տնաեսական պտուղը, դարավում կողովների մեջ

ու փոխադրվում գյուղ, Այգզինկոռալի չորանոցներում Կալիֆոռնիայի սիստեմով չորացվելու համար:

Սակայն Դարալագյազի աչքը, հարուստ ու պտղավետ այդ հովիտը, դարանակալ թշնամու սև թաթի հետքն ունի իր վրա: Նրան հաջողվել է գյուղացու, թեկուզ և նոր կոլտնտեսական դարձած գյուղացու կոնսերվատիզմն ոգտագործել և գյուղից հեռ ուղարկել այգիները սրսկելու համար յեկած բրիգադները: Թփերը զրկվելով փրկարար ծծումբից ու արջասպից, զոհ են գնացել «չուլին», և դալկացել է վոզկուչդը թփի տակ: Նա՝ Ռնդամալցի Սև Հայրոյի դահիճը, խավար մի գիշեր, մյուս կուլակների գլուխն անցած, կտրել, հոշոտել է կոլտնտեսական մի քանի այգու ծառերը, խաղողի թփերը:

Ռնդամալցի Սև Հայրոյի դահճի և իր ընկերների թաթը կտրված է, իսկ նրանց այգիները հանձնված են կոլտնտեսությանը:

Նրանք՝ Մալիշկայի կոլտնտեսականներն այս տարի լավ դաս առան.

— Ախմախացանք, ջանք, ախմախացանք, յեկող տարի յեկեք տեսեք ամիրկանսկի ենք մշակում, թե՛ չե:

Այո, կոլտնտեսությունը դառն փորձից հե-

տո «ամիրկանսկի» այգեգործության պլաններ և մտմտում:

* * *

Մենք մտրակում ենք ձիերն ու սլանում սաղարթախիա ծառուղիներով:

Հեռվում յերևում է հեղեղատի վրա ընկած նորակառույց կամուրջը, ապա հետզհետե նշմարվում և փշերով ծածկված թումբը:

Մեր ձիերը կանգ առան ռնդամալցի Սև Հայրոյի գերեզմանի մոտ:

Առաջին այցից ուղիղ մեկ տարի յե անցել: Նույն չորացած փշերը, նույն փոքրիկ, ցրված քարակույտը:

— Վրեժն առնված է, Հայրո,— գոչեցի յես:

— Կրկնակի. այս գիշեր կոմունարները վոչնչացրին Պնիշիկցի Պարույրի քանդան.— խրոխտ ավելացրեց ընկերս և մտրակեց ձին:

Յես հետեվեցի նրան:

Մեր տեսողությունից սկսեց ծածկվել այգիների աշխարհի մուգ-կանաչագույն պանորաման:

Դարալագյազ,
Հոկտեմբերի 1.
1931 թ.

ԴԱՐԱՎՈՐ ԱՆԱՊԱՏԸ — ՍՔԱՆՁԵԼԻ
ՄԻ ԱՅԳԻ

Դ Մ Ր Ա Վ Ո Ր Ա Ն Ա Պ Ա Տ Ը — Ս Ք Ա Ն Ջ Ե Լ Ի
Մ Ի Ա Յ Գ Ի

ՍԿՍԵՆՔ ՆՈՅԻ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԻՑ

«Յերե Նոյ նահապետը հառուքյուն առնել յեկ մթ-
նեք հայկական գյուղը, ապա նա ի սրտե շնորհա-
կալություն կհայտնէր հայ ժողովրդին, վոր իր
սիրած կույսուրան՝ խաղողը՝ մնացել ե այնպես,
ինչպես ինքը՝ Նոյն եր հիմնել, յեկ չի աղավաղվե-
նում մեակութեան նախնադարյան յեղանակը»:

Այսպիսի մի «առած» ե պատում այժմ
մեր մասնագետների շրջանում: Յենթադրում են,
վոր հեղինակը Տմբլաչի Նաչանն ե—գյուղատնտես
Կ. Կ. Մելիք-Շահնազարյանը: Իր այդ առածից
նա հրաժարվելու վոչ մի միտք չունի: Իրոք
պրոպրետն այդ բնագավառում նույնչափ փոքր
ե և հազիվ նկատելի:

Յետ նայենք դարերի խորքը: Դեռ յերկու
հազար տարի առաջ այստեղից անցել ե հույն
Քսենոֆոնը և իր գրքում չի մոռացել հիշատա-
կելու, վոր հողաշեն բներում ապրող այդ մար-
դիկ այգիներ ունեն: և պատրաստում են զինի:
Համարյա ճիշտ այն յեղանակներով, ինչ՝ այսու-
րեւ փարաքարցի մենատնտեսը:

Հայկական հնագույն մայրաքաղաք Արտաշատի բեկորները կան: Կա նաև Տրդատ թագավորի ապարանքի հիմքը: Վաղապա գնալիս ծովեցեք ձախ և նորակառույց ծառուղին ձեզ կտանի այն բլուրը, ուր 35 տարի յե պեղումներ են կատարվում: Պեղում են մարդիկ և իջնում ստորերկրյա նկուղները: Արքայական մառաններն են, ուր պահվել ե գինին: Մերկ վոսները տակից խաղողի հյութը հոսել ե ցած՝ քարե խողովակներով: Պատմաբանը ձեզ կասի, վոր Քսենոֆոնի ու Տրդատի ժամանակներից ի վեր խաղողի կուլտուրայի մեջ, նրա մշակության ու վերամշակության ձևերի մեջ առանձին մեծ փոփոխություն չկա: Այդ կուլտուրայի մեջ առաջին անգամ «արմատական փոփոխություն» կատարվեց, յերբ սարսափահար ամբոխը ծածկեց այդ դաշտը, յերբ աշնանային դաժան ցրտերին այգիներում սկսեցին հարձատել խաղողի թփերը, մերկ, կմախքացած մարմինները տաքացնելու համար...:

Յեվ բոլորովին սխալված չենք լինի, յեթե ասենք, վոր դաշնակցությունն առանձին յեռանդով սկսեց ավերել մեր այգիները, վառելափայտի վերածել խաղողի վազը և սիստեմատիկ կերպով կործանել այգեգործությունը մեզ մոտ:

Ավերիչ, այրունոտ այդ թաթը կարելուց

հետո միայն մեզ մոտ հնարավոր եր խեղական այգեգործություն հիմքը դնել, հեղաշրջում առաջ բերել այգեգործության Տրդատյան և Քսենոֆոնյան յեղանակների մեջ:

Հենց Տրդատի ապարանքի մոտ, ուր դեռ յերեկ հնազալը կապարի պես ծանրացել եր դաշտերի վրա, հենդում են ելեկտրոգութանները, և այգեգործությունը մանում ե իր պատմական դարգացման նոր հունը: Դաշտը, վոր ամայի յեր, վոր հաղիվ անապատի ցանցառ փշերն եր սնում, նորակառույց ջրանցքի ջրերի տակ, խորհրդային տեխնիկայի հոնդյունի տակ կյանք ե առնում և Փարաքարից մինչև Վաղարշապատ շիկացած տափաստանը վեր ե ածվում պտղաբեր վիթխարի մի այգու...:

ՅԵՐԿՈՒ ԿԱՎԱՅԱՏԵՐ—ԱՇԽԱՐՀԻԿ ՅԵՎ,

ՀՈԳԵՎՈՐ

Փարաքարից ցած փովում ե լայնարձակ ու արդավանդ դաշտը: Արգավանդ և ամուլ: Զուրը չի հասել այդտեղ: Դարավոր աղը ցեմենտել ե հողը, իսկ ճահիճները ձգվել են մինչև Խաթունարխ: Կավածատերն ընկել ե միայն այն դատարանի պատառի վրա, վոր աշխատավոր բազուկը բնության դեմ մաքառելով մաքրել ե աղից, ջրեք ու հող դարձրել: Այսպիսի մի

սլաւոգրատի սլաւոստ եր 35—40 հեկտար տարածութեամբ արդաւանդ տնի հողատարը, վորի վրա տմրացել եր կարթածտաներ Աթաբեկյանը:

Այսանդ զեռ մեռւմ են նրա տիրապետութեան բեկորները—մնում ե «զինդը»՝ ուր կլտել ե մոտակա գաշտերից բերված չալթուկը, ամբարը՝ ուր կուտակվել ե հացն արարանցի մշակների մկանների ուժով ե մասանը, ուր ամբարվել ե գինին:

Դիմացը Զվարթնոցն ե շրջակա բերրի տափարակով, մյուս՝ սովելի արյունաբերու կալվածատիրոջ՝ Նշմիւսնի վանքի՝ յերբեմն սեփականութեանը:

Աշխարհիկ ու հողերը բռնակալների լծի տակ հեծում եր վոչ միայն աշխատավոր մարդը, այլև հողը—փորովհետև նա խոշտանգվում եր ֆիզիքապես: Արագութեամբ հյուծվում եյին մայր հողի սլաւոգրատի, առողջ մասերը միայն, վորոնք առանց ծախքի մեծ շահույթ եյին բերում: Հողի անսպառ տարածութեանները՝ աղոտ, ժահրոտ ու ճանճոտ—հազարամյակների ընթացքում իրենց վրա մշակույթի հետք չեն կրել ե սպասել են իրենց բուժող, մշակող ու գուրգուրող նոր տիրոջը, իրավունք նվաճած ե սպառնալից աշխատավոր մարդուն:

ԿՈՒՎՆ ԱՎԱԶԻ ՅԵՎ ԱՄԼՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ

Մեր աչքը սովոր ե Դաւմալից զենը ավազ ու թփեր տեսներ: Սովոր ե գարերն են արմատավորել այդ սովորութեանը:

Յերբ մեր ջոկատներն սկսեցին կատաղի կոխվը քարի ու խճի դեմ, յերբ նրանք հաղթեցին շողը, ծարավը ե Սարգարաբաղի տափաստանից քամու թևերով յեկող փոշին, խրամատները շարվեցին կողք-կողքի՝ ռազմաճակատի դուգահեռ դիրքերի նման:

Այժմ Դաւման անցնելուն պես՝ այլևս անմիջապես չի սկսվում անապատը: Սկսվում են խաղողի մատղաշ շիվերի կանոնավոր շարքերը, պտույի առած պիոններական շարքերի նման:

Յածում, Փարաքարի տակ, նորաստունկ այգիների դաշտը վաղը բերք կտա—առաջին բերքը: Նրա մոտ կոխվ ե անապատի դեմ, հզոր տեխնիկայի ե մեր բանվորական ջոկատների կոխվը դարավոր անապատի դեմ—ավազի ու ամլութեան դեմ:

Այդ կռվում մենք սանձում ենք բնութեան տարերքը ե առաջ ընթանում քայլ առ քայլ: Արագութեամբ փոխվում ե անապատի կերպարանքը:

Մեզ հաջողվեց հսկա դրենաժների միջոցով

լծացող ջուրը հողի ստորին յերակներէց հանել
և խառնել Սև Զրին: Ճահիճները չորացան: Զքա-
ցան մոծակի ամպերը և ստացվեց հումսևսով
հարուստ հողը: Նորակառույց ջրանցքն իր ճյու-
ղերը փռեց անապատում արշունատար անոթ-
ների նման և Զանգվից կյանք բերեց խոպան
հողին: Հողը լվացվեց և աղաւթեց իրեն կաշկան-
դող հազարամյա աղից: Առվույտի և այլ մշա-
կույթների միջոցով բարելավվեց հողի ստրուկաու-
րան: Յեւ անա պատրաստ ե հողը նոր, սոցիա-
լիստական այգեգործութեան համար:

Յերրորդ խորհանտեսութեան գիրեկաւոր ընկ-
ներսեան իր ձեռքի տակ արդեն ունի այդ պայ-
քարի հանրագումարը:

«Տար սարի տուաջ Արաբեկյաններից ժառան-
գութուն կար՝

11 հեկտար այգի յեւ 30 հեկտար չալբուկի ու
հացահատիկի հողամաս: Նույն սերիսորիայի վրա
այժմ ունեն 11 հեկտար հին այգի, 190 հեկտար
խաղողի նոր այգի, վարից 54 հեկտարն արդեն բերք
ե սալիս, իսկ մնացածը բերք կսա հեկտարն
առաջիկա յերկու տարւոյ ընթացում: Այս գարնանը
սառ ունում գցել են 89 հեկտար նոր այգի: Պեղա-
սու ծառերի այգիներ գցված են 270 հեկտար
տարածութեան վրա: 180 հեկտար տեղ հասկացված
ե աւվույսի: Հացահատիկների յեւ այլ կուլտուրա-
ների համար յուրացված ե 750 հեկտար հող: Մի
հանի տարւոյ ընթացում անապատից խլված ե 1300
հեկտար բնիս հող, ամենաբնիս հողն այգեգործու-
թեան համար:

ԱՌԱՍՏՊԵՂԱԿԱՆ ԳՈՒԹԱՆԻ ԱՌԱՍՏՊԵՂԱԿԱՆ ՀԵՐԿԸ

Այդ տարածութեանը մենք խլել ենք ընու-
թեանից ամէլի շատ բազկի ուժով, վազեորու-
թեան ուժով: Այժմ դրան գումարվել ե հզոր
սեխնիկան, մեզ ոգնութեան ե յեկել ելեկտրո-
գութեանը:

Անցյալ աշնանից վազաւատում հիմնվեց մե-
քենաեկտրոնիկայանը, առաջինը և առաջիմ միակը
Խորհրդային Միութեան մեջ: Առաջին ապրեգաւոր
գործի անցավ և մեր ուժը տաանապատելվեց,
հարշուրաւատելվեց:

Մարդը խրամատներ ե փորել այդ դաշտում
և անկել ե խաղողի փոստը: Փորել ե որեր,
ամիրաներ, տարիներ: Իսկ գործն առաջ ե գնացել
թիւով, արշինով, սաժենով: Այժմ խրամատը
փորվում ե վայրկյանը յերկու մետր, բոպեն
հարշուրքտան մետր արագութեամբ, իսկ ելեկտրո-
գութեանի խոփը խրվում ե 60 սանտիմետր, մինչև
հողի ընգերքը: Ամենի այդ գութանի խոփը, փորը
350 փութ ե կշռում, պատում ե գոբերի կուրծքը,
ծամում ե խիճը հեքիաթային վիշապի նման ու
առաջ ե վաղում վաքրենի մի հանդուհով: Պող-
պատե լարն ուժ ե ստանում 14 կիլոմետր հե-
ռաւորութեան վրա գոնիւղ Յերևանի հիդրո-
կայանից, և խրամատները շարվում են գարմա-
նալի արագութեամբ:

Մի փոքր հաշիվ, վոր առաջին հ այ անհավատալի կթվա: Մայիսի 16-ին ելեկտրոգութանը մեկ որում (16 ժամում) չորս հեկտար պլանտաժ ե արել: Մեկ հեկտար ձեռքի պլանտաժը պահանջում ե 2000 մարդ որից ավելի, յեթե պլանտաժը կատարվում ե համատարած կերպով ե ելեկտրոգութանի կատարած աշխատանքի վորակով: Ուրեմն այդ որը ելեկտրոգութանը չորս բանվորով 8000 մարդու գործ ե կատարել: Յեվ այդ այն ժամանակ, յերբ մեքենան աշխատում ե որական յերկու հերթով, աշխատում են առաջին արագությամբ, մինչդեռ նրա կարողությունը հասնում ե 4-րդ արագության, այսինքն՝ նա կարող ե փայրկյանում 5 մետր առաջ վազել՝ ներկա 1,22 մետրի փոխարեն: Յեվ աշխատում ե հիվանդագլին ընդհատումներով: Հնարավոր ե մեքենան աշխատեցնել յերեք հերթով ու լրիվ բեռնավորումով ե այդ դեպքում նա կկատարի որական 6—7 հեկտար պլանտաժ ու կխնայի 12—14 հազար բանվորական ձեռք:

Իսկ յերբ յերկրորդ ագրեգատն ել ստացվի, (վորն արդեն ուղարկված ե)... այն ժամանակ մենք դեռ բախտ կունենանք Ձվարթնոցի պատերի մոտով անցնելու:

* * *

Այս ելեկտրոգութանը առաջին հնդամյակի ծնունդն ե, խորհրդային յերիտասարդ ու հոր

մեքենաշինության արտադրություններից մեկը:

Ամենի այդ մեքենայի ելեկտրական բեռնորդի ճակատին փայլում ե «Орловский завод им. Медведева» մակագրությունը: Գութանի մասին մոտավոր գաղափար տալու համար բավական ե ասել, վոր նա ունի 120 ձիու ուժ ե որական մի քանի անգամ կտրում ե յերկաթալարից հյուսված հաստ պարանը: Նա աշխատում ե յերկու ելեկտրական բեռնորդի միջոցով, վորոնք ուր վոր կանգնում են, թաղվում են գետնի մեջ իրենց վիթխարի ծանրության պատճառով: Մարդը, վոր կանգնած ե գութանի խոփի մոտ, թվում ե թե մի ահագին ու փայլուն պատի առաջ ե կանգնած: Այդ խոփը մոտ յերեք մետր լայնություն ունի, իսկ գութանի ձեխը (զանակը)՝ մեկ մետրից ավելի: Վիթխարի այդ խոփը հողը շուռ ե տալիս ու բարդում կողք-կողքի ծովի բարձրացած ալիքների նման:

ՄԵՂԱՊԱՆՔԻ ԽՈՍԳ ՄԵՆԱՆԻԿ ԻՈՍԻՖԻՆ

Մենք բավական հիացանք ելեկտրոգութանով: Այժմ որչեկտիվորեն քննենք նրա կատարած գործը: Մեխանիկը՝ Տամաշիև Իոսիֆն ե, միջահասակ ու միջին տարիքի մի ուրա: Աշխատել ե Դնեպրոստրայի կառուցման ամենակարևոր ճալատամասերից մեկում՝ զիժ ե անց կացրել զեպի

Դոնըասի հանքերը: Այժմ նա Փարաքարի դաշտ-
բունն է՝ ելեքարոգութանի վրա: Նա հավանում
է իր աշխատանքը: Յեռ ել քիչ վերև գովասանքյ
խոսք ասացի այդ իրոք վոր հայակապ գործի
մասին: Բայց յես մեղադրանքի խոսք ել ունեմ
մեխանիկ Իոսիֆի դեմ:

Յեթե Իոսիֆին խոսեցնես՝ նա կաշխատի
ապացուցել, վոր հողը վատ է, ցեմենտացած,
քարոտ է: Ամենեին: Հողը հիանալի կերպով վա-
փուկ է: Բոլորովին անվարժ մարդն ել տեսնում
է, վոր վարը կատարվում է անհամաչափ, խոփը
40 սանտիմետրից հաճախ խրվում է մինչև 70
սանտիմետր, գութանը թափ է տալիս առհեկի
ուժով և լարը չի դիմանում: Մինչդեռ նորմալ
խորությունը 50—55 սանտիմետր պետք է լինի,
վարը կատարվի միալար ու հավասար խորու-
թյամբ: Այսպես գութ օրական ունենում եք
3—4 ժամ պարապուրդ, նախատեսնված 3 հեկ-
տարի փոխարեն հերկում եք օրական 1½—2
հեկտար: Ուրիշ խոսքով՝ մենք օրական 2—3
հազար բանվորական ուժ ենք կորցնում միայն
այն պատճառով, վոր Իոսիֆը վատ է աշխատում,
վոր ինժիները շարաթներով գրասենյակից գուրո
չի գալիս:

Յես մեղադրանքի ուրիշ խոսք ել ունեմ
վարպետ Իոսիֆին: Նրա կատարած հերկի վորա-

կը դեռ ցածր է: Հերկի յերկու ծայրից մեկ-յեր-
կու մետր լայնությամբ չվարած շերտեր սեպի
նման խրված են սեացած դաշտի մեջ: Դրանք
«խարակներ» են, ինչպես գյուղացիներն են ա-
սում—անփուլթ աշխատանքի հետևանք: Ասացինք,
վոր շրջած հողը բարձրացրած ալիքների նման
շարված է կողք-կողքի: Նկատում ես, վոր այդ
«ալիքներից» մի քանիսն անսովոր կերպով բարձր
են: Այստեղ Իոսիֆը մատնվում է: Այդ նշանա-
կում է, վոր գութանը հողը դիզել է չվարված
նեղ շերտերի վրա:

Ներկարոգութանը բանեցնելու համար հար-
կավոր է պատրաստել նոր ուժեր, նոր մարդիկ,
վորոնց հնտուզագմին գումարվի արտացավ վերա-
բերմունքը դեպի մեր գործը: Այդպիսի մարդիկ
արդեն առաջ են գալիս մեքենայի աշխատանքին
յուզընթաց: Ծանոթանանք նրանց.

1. Մանսյոր Գուրգեն, — աշնանից մեքենայի
վրա յե. արդեն տիրապետում է ղեկին և ելեք-
տրական բեռնորդին (այն մեքենային, վորն ուժ
է տալիս գութանին): Այժմ ագրեգատի բրիգադի
ղեկավարն է: Կարող է հերկել բավական վար-
պետությամբ:

2. Սուրեն Դուխուլյան, — Լոռեցի արակառ-
բիստ, նոր է սկսել աշխատել ագրեգատի վրա և
այժմ հիանալի կերպով ղեկավարում է գութանը:

Կարող ե աշխատեցնել նաև բնաներդը:

3. Տիգրան.— անվորակ, անգործ և անճարակ մի մարդ եր Հունաստանում, կծկված կապիտալի ռեժիմի, սովի ու զրկանքի լծի տակ: Այժմ հսկա ելեքտրոդուլթանը հպատակեցնում է իրեն: Մի տեսեք, թե ինչ ե ապրում այդ մարդը, յերբ Իոսիֆը բանի յե գցում մոտորը և Տիգրանը բարձրանում է ղեկի մոտ:

4. Կոմյեդիսական Գալուս.— Այս տղան հիացրունք ե առաջ բերում իր աշխուժ, կրակոտ շարժվածքով, իր այրված ու մշտաժպիտ զեմքով: Յերբ մեքենան սկսում է աշխատել, նա ներքին բերկրանքից շառագունում է, անհանգիստ շարժումներ ե անում, վազում ե գութանի կողքով և ապա գնում հողի ծայրը՝ ուղղակի բրիգադիր Գուրգենի մոտ:

— Յե՞րբ ես ուռլը ձեռքս տալու, ախր յես մեռա...:

Յեվ յերեկ, ժամը յերկուսին, ելեքտրական գութանի ղեկը առաջին անգամ տվին կոմյերիտական Գալուսի ձեռքը: Ընկերները պատմում են, վոր նա ուրախությունից ու հուզմունքից զոդում եր: Հսկա գութանին նա տիրապետել ե միայն 10 որ սովորելուց հետո: Յեվ վոչ միայն գութանին: Ամենից զժվարն ելեքտրական բեռնորդն ե, մի բարդ մեքենա, որին տիրապետե-

լու համար ամիսներ են պետք: Բրիգադիր Գուրգենը հիացմունքով պատմում է, թե ինչպես այդ կոմյերիտականը 10 որից հետո արդեն վարպետորեն աշխատացնում եր բեռնորդը: Իսկ այսոր մեր հարցին նա համեատորեն պատասխանում է, վոր ինքը ղեռ սեպործ ե:

ԱՅՈՒՄԵՆԱԳՐԱՆՔՆԵՐ, ԱՅՈՒ ԶԱՍՅՆՆԵՐՈՎ

Յերկիրը պարտավորեցրել է Յ-րդ խորհուրդն-տեսության բանվորներին ու ղեկավարներին այս դարնանը անսպասարկ հողում 325 հեկտարի վրա խաղողի նոր այգի գցել՝ ամենաշատը մեկ ամսվա ընթացքում: Այդ չտեսնված թիվ ե, յեթե նկատի ունենանք, վոր անցյալում ամենածաղկող պուղը մեկ տարում հագլիվ 3—4 հեկտար այգի տնկելու Զե՞ վոր հենց այդ 3—4 հեկտարը 6000 բանվորական ուժ ե խլում: Այն, ինչ կալվածատեր Աթաբեկյանին հաջողվել եր ճորտական աշխատանքի միջոցով կատարել 15 տարվա ընթացքում, խորհանտեսությունը պետք ե աներ վոչ ավելի, քան մեկ որում: Նա պետք ե որական տնկել 10—15 հեկտար այգի:

Սկսվել ե բամբակի մասսայական ցանքը, ուստի ջուրը տրվում է պակաս և հիվանդագին ընդհատումներով: Յերբ ջուր ե լինում, որական տնկում են 10—12 հեկտար այգի: Զուր չկա,

գործը կանդ է տանում, քանի վոր մատերը միաք
չունի տնկել առանց ջրելու: Յեւ այժմ թեև 257
հեկտար տարածութիւն արդէն պլանտած է
արված, սակայն դրանից այդի յե տնկված միայն
90 հեկտար: Այդ եւ խոշոր թիվ է, բայց այն չէ,
ինչ հնարավոր եր անել:

Ի՞նչ է մնում անելու այժմ խորհրդատեսու-
թյանը: Նրան մնում է ուժերը շարունակ այգիների
մշակութայն ճակատը, բերքատվութիւնը բարձ-
րացնելու համար մղվող պայքարի ճակատը: Իսկ
այս ճակատում գործն այնքան եւ լավ չէ: Մենք յե-
ղանք շարատունի այգիների լայնարձակ դաշտում:
Մենք ակնհայտապէս յեղանք, թե ինչպէս շարքերի
արանքում վեր է բարձրացել մոլախոտը և շրջապա-
տել է նոր տերև տված թույլ շիվերին: Շիվերը,
մատաղ վաղն այժմ հուսահատորեն կովում են
մոլախոտի դեմ: Այդ կովում նա կպարտվի ան-
պայման, յեթե զիրեկցիան, բանվորներն ուղիու-
թյան չհասնեն:

Դեռ 15-րդ դարում եր, վոր ֆրանսիական
հայտնի դրող ու գյուղատնտես Ուլիվիէ Դը
Սերը խաղողի մատաղ վաղը նմանեցնում եր
վատուժ յերեխայի, վորին յեթե հատուկ խնամք
չտանես՝ անպայման կմահանա: Դյուլգատնտես-
գիրեկտոր Ներսեսը համոզված է դրանում: Բայց
իր տրամադրութիւն տակ ունեցած 125 ձիւ

նա ամեն կողմ պցում է, բացի կուլտիվացիայի
ֆրոնտից: Մենք սպասում ենք, վոր 6 խովանի
կուլտիվատորները կմտնեն նորատունի այգիների
մարդերի մեջ և իսկական պայքար կկազմակերպ-
վի մոլախոտերի դեմ:

ՃԱՆՍԱԳԱՐՀ ԱՌԱՋԱՎՈՐ ՏԵՆՆԻԿԱՅԻՆ

Մեր այգեգործութիւն թմբային սիստեմը
հազարամյակի պատմութիւն ունի: Այդ սիստեմը
վորեւ տեխնիկական նորմութիւն, մեքենայի
վորեւ աշխատանքի չի հանդուրժում և խաղաղված է
անհատական, մեքենագուրկ տնտեսութիւն բա-
ղայի վրա: Այդ սիստեմին այժմ կառչած են
մնում միայն այնպիսի մարդիկ, վորոնք իրենց
հետեւից դեռ չեն այրել կամուրջները:

Խոշոր, սոցիալիստական այգեգործութիւն
համար հարկավոր է, վորպեսզի մեշտեղից վերա-
նան այգիներն իրարից անջատող համայն պա-
տերը, ինչպէս և մեշտեղից վերանան այգու
ներկա թմբերը՝ իրենց ճապող ու փռված
վաղերով: Հարկավոր է, վոր տեղ բացվի միջ-
շարքյա մեքենաների համար—տրակտորի, կուլտի-
վատորի աշխատանքի համար: Այլապէս մարդ-
կային վճրպիսի բաղմութիւն է հարկավոր հենց
թեկուզ միայն 3-րդ տնտեսութիւն համար: Չե՞
վոր 4—5 տարուց հետո նա 3000 հեկտար խա-

դողի փորթի անուշի մի տարածութիւն կունենա:

Այդեզործութեան այդորինակ մեխանիզացիան ֆանտազիա կֆար հին կարգերում, անհատական խղճուկ անտեսութիւնները՝ չոփին, յերաշտին ու կարկտին ճորտացած անտեսութիւնների պայմաններում: Այդ հնարավոր դարձավ անտեսութեան նոր ձևերի ուժով—խորհրդային, յերիտասարդ տեխնիկայի ուժով:

Այդ նոր սխտեմով հսկայական չափով կրճատվում է ձեռքի աշխատանքը, տրակտորը փայերի շարքերի միջով իր հետևից տանում է 10 խոփանի կուլտիվատորը և չափանկաւ արագութեամբ արմատախիլ է անում մշակութային: Նա որական 10—12 հեկտար կարող է կուլտիվացիայի յենթարկել, այսինքն մի հոգով՝ մի ամբողջ գյուղի աշխատանք...:

Այգիները փորելը, անոս աշխատանք թաղելը, տափանակիր աշխատանք է թմբային սխտեմում և հազարավոր բանվորների աշխատանք է խլում՝ շատ թե քիչ կանոնավոր այգիներ ունեցող կորսնտեսութիւնից: Շարային սխտեմի ժամանակ մեծ մասամբ տրակտորն է կատարում այդ աշխատանքը:

Այսպիսով, որինակելի այդեզործութեան հիմքն արդեն դրված է 3-րդ խորհանտեսութեան մեջ: Այդ որինակով է, փոր պետք է ընթանա մեր

կոլանտեսական ու խորհանտեսական այգեզործութիւնը: Թաղինա: Մեքենայացված: Անոս արակումները «չոփ» դեմ մենք պետք է կատարենք մեքենայով՝ յերկնքից, ինչպես արդեն կատարում են Փարաքարից քիչ ցած՝ խորհանտեսութեան լայնարձակ այգիներում:

*
* *

Այսքանը տեսանք մենք մայիսի 20-ին, մեր շրջագայութեան ժամանակ: Այնուհետև մենք այդեզործական խորհանտեսութիւնը թողինք բավական վառ տպավորութիւններով:

Այժմ ընթանում ենք նորակառույց «քանչելի ծառուղիով»:

Դեպի Փարաքար ձգվում է նորատունկ այգիների կանաչ պանորաման:

Ներքևում՝ ելքտորոգութեան և հանդում ադմուկով, իսկ մեր առաջ, դեպի Աշտարակ փոված է ամայի, քարքարոտ ու բլրաշատ դաշտը, փորն սպասում է փրկարար ջրին, մեքենային և նոր, սոցիալիստական մարդու ստեղծագործ բազուկներին:

Վաղը Չանգլի աջ ու ձախ ափերը կկտրեն Դուրի ջրանցքները:

Ձախն արդեն հաղթանակում է, Չանգուռն

արդեն սլանում ե ցեմենտյա պատերի ու դու-
լերի միջով:

Պայքարն այժմ թեժանում ե Աղբաշի մոտ:

Վաղը նա արժաթե գոտի կեղալի մինչև
Արագզայան, իսկ աջակողմյան ջրանցքը կվողուի
Յերևանի ու Աշտարակի միջև ընկնող առանցակ
հաղարավոր հեկտար խոտան դռերը:

Մենք հնույթյունից կառնենք 50 հազար
հեկտար ընտիր նոր հող՝ այգու, ծխախոտի, բամ-
բակի համար: Վաղը պատրաստ կլինեն Դնեպրոս-
տրոյի հայկական գավառներ—Քանաքեռի, Գյու-
մուշի, Սողակի գիդանտները: Զանգվի վրա ե նրանց
ուժով ելեքարոքարչերը կոլանան Վաղպատ ու
Աշտարակ՝ կանանչադարձ ծառուղիներով ե չքնաղ
պուրակներով:

Կլինի, այդ շուտով կլինի: Մեղալոյման կլինի:

ՖԱՆՏԱՍՏԻԿ ԲԱՍՍԵՅՆԸ

ՖԱՆՏԱՍՏԻԿ ԲԱՍՍԵՅՆԸ

Շարուր:

Նախիջևանից այս կողմն ընկնող բերրի մի շրջան է դա: Արաքսի ափերից մինչև Նաչիկի լեռները ձգվում է արգավանդ դաշտը: Արևելյան Արփաչայը, վոր Դարալագյազի լեռնաշխարհում փրփրած է ու կատաղի, այստեղ կրքերն իջած է և հոսում է հանդարտ:

Ասում են, վոր դա պատմական «Տղմուտ» գետն է: Յեվ իրոք, գետը տղմուտ է: Գարնանը հեղեղը սրբում է Դարալագյազի լեռնալանջերը և Արփաչայը բեռնավորված դեղին տիղմով՝ արշավում է Շարուրի դաշտերի վրա: Տիղմն այդտեղ հին, ազգայնական-մտավորականին «Վարդանանց պատերազմն» է հիշեցնում, վոր իբր թե տեղի յե ունեցել այդտեղ՝ Տղմուտի ափին: Սալայն դեղին տիղմն ինձ սպիտակ բամբակի մասին է հիշեցնում, կոլանտեսական սպիտակ փոսկու:

Ամեն տարի, դարեր ու դարեր շարունակ յեկել է նա՝ լեռների տիղմը: Սկզբում յեկել է կատաղի, քարերին խփվելով, ապա գետի ստորին

հոսանքում հանգարավել և ու նստել ծանծա-
ղուտներում, նստել դաշան աջ ու ձախ ակոսող
ջրանցքներում, պղտոր ջուրը ծծվել և ցելիքում, և
հողի յերեսին նստել և տիղմը:

Յեվ նրա ուժով փթթել և բամբակենին:

Այսպես և գաղնանը, ամառնամուտին:

Հուլիոն այստեղ բերում և իր հետ արևել-
յան անապատներից փչող տաք ու չոր քամի:
Դադարում և գետի աղմուկը և ջուրն իջնում և
ջրանցքներում: Այդ ժամանակ ջրի կաթիլը դառ-
նում և վոսկի: Բամբակն սկսում և թառամել
գետ կոկոնը չբացված, ցորենը դալիանում և
հենց «կաթն ընկնելու» սրբերին և անժամանակ
գեղնում, խշխշում: Յեվ բահի կոթեր են ջարդ-
վում, արյուն և հոսում բանդերի մոտ՝ ջրի
համար:

Այսպես և յեղել անցյալում, ջուրը տարել և
նա, ով ուժ և ունեցել, ով գնել և գեղին վոս-
կով, կամ բահով տապալել և հակառակորդին ու
մնացել անպատիժ:

Այստեղ ջրի պրորբեմով զբաղվել են շատ
վաղուց: Զուրն այդտեղ վոսկու հորդառատ աղ-
բյուր եր: Բեգական հողի վրա տեղավորված
թուրք ու հայ աշխատավորութունը բրախք ու
արյուն և վճարել ջրի դիմաց: Արփեյի ալեհեր
ծերունին, վոր կես դար ճորտ և յեղել գետափնյա

հովտում, անցյալի մասին պատմում և վորպես
գերեզմանային իրականության մասին: Նա
չորս անգամ ծեծվել և մերձիմահ լինելու աստի-
ճան, վորովհետև բեգի ԴԱՃԸ (կնիքը), վոր դըր-
ված և յեղել ցորենի կույտի վրա, վոր քանդվել-
և անձրեկից, քամուց, կամ պատահական մի ա-
նասունի վորոնահարումից: Յեվ տարել և բեգը
չորսից մեկը, ջրի, հողի դիմաց:

Այո՛, Շարուրը ջրելու պրորբեմը կար վաղուց,
ստիպյալ դա վոչ այլ ինչ եր, յեթե վոչ ճորտափ-
րական կապանքներն ուժեղացնելու պրորբեմ, հա-
րամ «վատալի» աղբյուրները վարարեցնելու
պրորբեմ: Այդ պրորբեմը «լուծել և» Ռուստամբեգը:
Նա գայլի ախորժակով եր նայում մյուս բեգերի
ջրի բաժնին, լեշից նրան բաժին չեր հասել:

Բաղարշայը (Սիսյանի շրջան) բաժանված և
Դարալագյազից մի լեռնաշղթայով: Լեռնաշղթայի
մյուս յերեսով հոսում և Բաղարշայի վտակնե-
րից մեկը: Ռուստամ բեգը ճորտերի բանակներ և
հանել լեռնաշղթան, ջրանցքը լեռնանցքով անց-
կացրել այս յերեսը: Բաղարշայի ջուրը խառ-
նվել և Դարալագյազի Արփաշայ գետին և հոսել
Շարուր: Այստեղ Ռուստամբեգն ստացել և
այնքան ջուր, ինչքան Արփաշայն ստանում և
Բաղարշայից յեկող ջրանցքից: Իր ժամանակին
չափանված դործ համարվեց դա, անգուղական

բարեգործութիւն «ժողովրդի» համար: Պատմում են, վոր «յերկու բահի ուխտ» կազմող այդ առուն Ռուստամբեգին ծով հարստութիւն ե բերել: Նրա վոռոգած դաշտերից ճորտական բամբակը, ցորենը առատութեամբ հոսել են դեպի բեգի ամբարները:

Այդ առուն այլևս չկա: Նա կործանվեց հին կարգերի հետ միասին: Յեւ թույնով ու վրեժով լցված շարուրցի ազատագրված ճորտը չափսփաց, վոր ցամաքեց Ռուստամբեգի առուն, վոր այնքան զժբախտութիւն եր բերել իրեն:

Միայն Ռուստամբեգի առվի ցամաքելը չի պատճառը, վոր այսօր Շարուրում ջրի հարցը դրված ե իր ամբողջ սրութեամբ: Շարուրում արագ հեղաշրջում ե տեղի ունենում տնտեսութեան ձևերի մեջ: Թուրք աշխատավորութեան 60 տոկոսն այստեղ կոլտնտեսութիւնների մեջ ե: Նորաշենի նորակառույց մեքենատրակտորային կայանի «պողպատե ձիերը» դաշտ են պահանջում, լա՛յն ու ընդարձակ դաշտ: Նրանք՝ կոլտնտեսականները, շարուրցի ռանչպարը, կայանի աշակցութեամբ բամբակի ցանքն ընդարձակեց չտեսնված չափերով, տարեկան 60—70 տոկոսով: Յեւ այժմ և՛ յերկաթե ձիերը և՛ բամբակը դեմ են առնում հողի պակասին: Թուրք ազգայնականը, մուսավաթը, կուլակը, աչքը տնկում են

հարեւան ջրդի հողերին: Շարուրի աշխատավորութեան և որգանների ուշքն այլ տեղ ե ուղղված: Դեպի ամայի տափաստանը, վոր և Արաքսի ափերով, և՛ Խաչիկի լեռների ստորոտներով ձգվում ե Որդուբաթի, Նախիջևանի կողմերը և ապա վորոշ ընդհատումներով շարունակվում մինչև Մուղան, մինչև Միլ անապատը, մինչև Կասպից ծովի ավազուանները, վորտեղ նա լայնանում, հսկայական մի դաշտ ե կազմում:

Այդտեղ դարեր շարունակ անգործութիւնից «ժանգոտում» ե տափաստանի արգավանդ հողը՝ հարյուր հազարավոր հեկտարներով: Այդ՝ բամբակի ապագա հայրենիքն ե, «Կովկասյան Թուրքեստանը», վոր վոռոգվելու դեպքում տալու յե մեկ միլիոն հեկտար բամբակի նոր հող, այսինքն՝ չորս անգամ ավելի Անդրկովկասի բամբակի այս տարվա ամբողջ տարածութիւնից:

Տեքստիլ արդյունաբերութեան վերթխարի բազան կազմակերպելու գործին ե ձեռնամուխ յեղել Անդրկովկասյան կառավարութիւնը: Ֆեդերացիայի խոշորագույն այդ պրոբլեմը լուծվելու յե մեր ջրային ռեսուրսների ռացիոնալ ոգտագործումով: Անդրկովկասի լեռներից հոսող ջրի անսպառ հարստութիւնը պետք ե ամբարել՝ Միլի անապատին, Մուղանին, Արաքսի և Կուրի գետափնյա տափաստաններին ամառվա շո-

գերին ջուր հասցնելու համար, անսպառ ջրի այն պաշարներից, վոր աշնանը, ձմեռը, գարնանն անարգել ու անտեղի հոսում են դեպի կուր ու Արաքս գետերը:

Քուրդիստանում, Սիսյանի շրջանի Բաղարշայ գետի վրա, Անգեղակոթում, Շամում, Որդուբաթում և ապա Դարալագյազում ծրագրվում է կառուցել հսկա ջրամբարներ, արհեստական լճեր, վորոնց ուժով մենք բնությունից պետք է պոկենք հազարավոր ու հարյուր հազարավոր հեկտար նոր հող, կուսնտեսական ու խորհտեսական բամբակի տակ դնելու համար:

2.

Վեդիից ու Բասարգեշարից գետի Չանգեզուր գոլգահեռ ձգվող լեռնաշղթաների մեջտեղով հոսում է Արեւելյան Արփաչայը: Նա՝ վոր սկսվում է Իստի-Սուլի լեռներից և Ղուշչիբիւակում՝ Սյունյաց Վասակ իշխանի ապարանքի բեկորների մոտ հորդառատ մի առու յե, իր միջին հոսանքում՝ Քեշիշքյանդի մոտ մի գետ է Դեբեգի չափ: Իսկ քիչ ներքե նա Ղոյթուրի գետն ընդունելով իր մեջ՝ իր ստորին հոսանքում դառնում է ջրառատ, վորչ պակաս քան մեր Չանգուռն:

Արփա գյուղից վերե ձորը նեղանում է ու փոխվում կիրճի, իսկ քիչ ցած՝ Այնագուրից

ներքե, յերկու կողմից վիթխարի ժայռեր մոտենում են իրար այնքան կիպ, վոր գետը զայրույթով փրփուրներ է արձակում իր կոկորդը սղմող ապառաժների դեմ: Այնտեղ խոր անդունդ է, հսկա մի դուռ՝ քարե կողերով: Փակիր նեղլիկ այդ դուռը խորհրդային ամուր բետոնով, փակիր այնքան ամուր, վոր Արփաչայը զարնվի ամբարտակին ու յետ դառնա, և կարճ ժամանակում տձև ժայռերն ու զանգվածները, տնճոռնի խորդ ու բորդը, կխորասուզվեն ջրի տակ և կբգոյանա գեղեցիկ մի լիճ սղմված կոկորդով: Ահա Շարուրի բամբակի դաշտերի վոռոգման վողջ պլոբլեմը, ահա անապատը հաղթելու հզոր «հրետանին»: Այդ արդեն վերացական յենթադրությունն է:

Թիֆլիսից յեկած հանձնաժողովը քանի որ է հովտում «չափ ու ձև» է անում: Պլանները բաշված են, մի քանի գլխավոր հաշիվներ արած: Դետափնյա ժայռերն իրար միացնող ՊԼՍՏԻԱՆ կլինի յերկաթ-բետոնից՝ 90 մետր բարձրությամբ և կնստի այնքան եծան, վորքան բնությունն ինքն է կառուցել ամբարտակի յերկու կողքը, բարձրաբերձ ժայռերը, լերկ ու վողորկ պատերի նման: Տեխնիկայի վերջին խոսքի պողպատյա դռնակները կզրվեն այդտեղ, վորոնք կաշխատեն հզոր մի մոտորի ուժով:

Լեռներէից յեկող հեղեղները սանձարձակ չեն հոսի ցած՝ Կասպից ծովի գրկում անարդէյունք կորչելու համար: Նրանք կմտնեն արհեստական լիճը, հսկա բասսեյնը, վոր Ամաղուլի մոտերէից կձգվի մինչև Ղոյթուր գետի միացման կետը, ապա հետզհետե ուռչելով՝ կբարձրանա յերկու հովտով: Կստացվի 9—10 կիլոմետր յերկարությամբ յերկճյուղ մի բասսեյն, վորը «սև որվա համար» կպահի մինչև 5 միլիոն խորանարդ ջուր:

Գեղածիծաղ այդ լճակը կփոխի Դարալագյազի անբարեհամբոյուր կնճռոտ պատկերը և նրա չոր, կոնտինենտալ կլիմային թաւմ ող ու կենսաբար խոնավություն կհաղորդի: Լիճը կփոխի քարքարոտ լեռնաշխարհի կլիման և այնտեղ առատությամբ կածի կանաչը, անտառները, արհեստական ծառաստանները, կզարգանա ձկնորսությունը և դարալագյազցին առաջին անգամ կընստարկի Դարալագյազի լճի վրա:

Հեռավոր յերազ թվացող այս «Փանտազիան» իրականություն կդառնա:

Այո, մի քանի տարուց հետո մենք կունենանք աշխարհի խոշորագույն արհեստական լճերից մեկը, վոչ թե Ամերիկայում, վոչ թե Ալպերում, այլ այստեղ՝ հետամնաց Դարալագյազում: Սա յերկրագնդի իրիզացիայի պատմության մեջ խոշորագույն ձեռնարկումներից մեկը կլինի:

3.

Յերկար տարիներ նստած ե այդտեղ նա՝ հին ինտելիգենցիայի պատկառելի ներկայացուցիչը, խոշոր գեմքով, ծանր շարժվածքով մարդը, վոր առանց շտապելու մտքում Դարալագյազի իրիզացիայի իր պլանն ե վորոճում: Նրա համար խոշորագույն պրոբլեմը Հեր-Հերից Դայլախու կառուցվելիք 4 կիլոմետրանոց առուն ե: Այդ ձեռնարկությանը նա հավատում ե: Սակայն 9 կիլոմետրանոց բասսեյն, գետը կանգնեցնել, գնիշիկցի Ոհանի և Թառումովների նախկին կալվածքը թաղել ջրի տակ: Յեվ դա՝ հազար վերստ հեռու ընկած թրքական դաշտերը ջրելու համար: Սարսափելի և ազգութաց ծրագիր: Բոլշեկիյան Փանտազիայի արդէյունք:

Ժխտել պետք չե, վոր հովտում մի քանի հարյուր հեկտար հող և ապա Թառումովների խրախճանքի «սրբազան վայրերը» կմնան լճի անդնդում: Բայց դրա փոխարեն, վերե, Ղոյթուրի գետի վրա բարձրանալու յե նրդափինի հիդրոէլեկտրոկայանը— 1000 ձիու ուժով: Իսկ դա նշանակում ե, վոր ելեկտրոլարերն նրդափինից ձգվելու յեն մինչև բասսեյն և նրա ափերում դղրդալու յեն ջրհան մեքենաները: Հողը, վոր

խանձովում ե Բաշքենդից, Որթաքենդից մինչև
Ղոյթուրի գետը, կյանք ե աննելու ջրմուղներից
եկեկտրական ուժով վազող ջրերից: 1200 հեկ-
տար բամբակի, ծխախոտի հող, բացի Միլի տա-
նյակ հազարներից, անա ինչ ե վերադարձնում
բասսեյնի իր խլած մի քանի հարյուր հեկտարի
գիմաց:

Այդ իրոք վոր «Փանտաստիկ» դործ կլինի
Դարալադյազի նման հետամնաց մի շրջանի հա-
մար: Սակայն իսկական «Փանտաստիկ» այնտեղ
ե, վերևում, ուր գետը դահավիժելով՝ փրփրաբե-
րան իջնում ե ցած, անցնում Սոյլանի նորակա-
ռույց հսկա կամուրջի կամարների տակով ե
մտնում կանաչավետ ու թփուտներով ծածկված
հովիտը: Այդտեղ սկսվում ե գետի միջին հոսան-
քը. այդտեղ ել սկսվում ե Դարալադյազի աչքը,
սքանչելի այն հովիտը, վորին իշխում եյին Ջան-
փուրադովները ե վորտեղ լեռները քշված ազա-
տեզցիք, փոռեցիք թափում եյին ձորտի քրտին-
քը: Դեռ յերևում են Դարալադյազի իր ժամա-
նակվա ամենախոշոր գործի՝ Ջանփուրադովների
առվի հետքերը՝ կամուրջի «ականջի» մոտ:

Շերամապահական խոշոր խորհանտեսու-
թյունն ե հիմնադրվում այդտեղ: Ջրհանների
յերրորդ բրիգադն այդտեղ կիենդանացնի ամայու-
ցած դաշտերը: Արգավանդ հողում արագորեն

բոյ կքաշեն նորատունկ թթենիների շարքերը ե
շերամի վորդը կսկսի իր ստեղծագործ աշխա-
տանքը: Ջրհանների մյուս խումբը կորոտա ներ-
քե ձորում, ուր վերջանում են Մալիշկայի այ-
զինները ե կվուռգի հանդիպակած դռերը: Այդ
յերկու տեղից մենք բնությունից կարող ենք
1500 հեկտար հող պոկել: Այստեղից ե, վոր դե-
պի նորակառույց կոլտնտեսական չորանոցներն
են շարժվելու առաջատար կուլտուրայի գումակ-
ները: Այդ հովիտներից ե, վոր սկսվում ե Դա-
րալադյազի տնտեսական կյանքի արմատական
հեղաշրջումը՝ կոլտնտեսական բազուկների ե
խորհրդային հզոր տեխնիկայի անդիմադրելի
ուժով:

Սակայն ե այդտեղից ե, վոր սկսվում ե
վուռնոցը թշնամու բանակում ե տարակուսանքն
ու թերահավատ վայնասունը հին ինտելիգեն-
ցիայի վորոշ խավերում:

Նա՛ ծերունի ազրոնումը, տանել չի կարող
այդ: Կախարդական հարվածով կործանվում են
նրա աղքատիկ սլանները ե «իր» Դարալադյազը
գտնում ե բուրբուլին մի այլ շրջան, իր փայ-
վառած Վայոց Ձորի ու Սյունյաց աշխարհի իշ-
խանական ապարանքների բեկորները, վանքերի
ու ամրոցների սգավոր պարիսպները սուզվում
են հերիաթային լճի տակ:

Վոչ՝ դա անկարելի յե, դա հնարավոր չե։
Յեվ նա հուսադրում ե իրեն. թերահավատու-
թյուն ե սերմանում։ Նա պատմում ե, վոր եջ-
միածինը մի ժամանակ Հաղպատում գիտական
հիմունքներով մի տնտեսություն հիմնելու փորձ
ե արել։ Խոշոր ու փորձված գյուղատնտեսներից
կազմված կոմիտեի՝ ուր մտել են ինքը, Քա-
լանթարը և հին ազրոնումիայի կառկառուն ներ-
կայացուցիչները՝ իր յեզրակացությունները խոր-
հրդում քննության ե դրել։ Նորին վեհափառը
գեկուցումները լսելուց հետո բացականչել ե.

—Փչե՛ք, վորքան կարող եք, փչե՛ք...։ Ու
սապոնի պղպձակների պես հողս ե ցնդել փորձ-
նական գյուղատնտեսություն հիմնելու պլանը։

Այժմ, նա շժմում ե համեմատելիս։ Նրա
ամբողջ ազրոնումիան հիմնված ե մանր, խղճուկ
հողակտորների վրա, այդ չափով ել նա խղճուկ
ե ու սահմանափակ։ Հին ազրոնումիան արդեն կոն-
սերվատիվ ե խորհրդային խիզախ ձեռնարկում-
ների դիմաց։ Դարալագյազի բասսեյնը նրան ֆան-
տազիա յե թվում, բուլշեիկյան «հիվանդոտ»
յերևակայության արդյունք։ «Փչե՛ք, մտմտում
ե նա—վեհափառի պես,—միևնույն ե, պատնեշը
չի դիմադրի Տղմուտի պղտոր հորձանքներին»։
Նա շատ ե հավատում «հայրենյաց» այդ ջրերի
ուժին։ Սակայն տեսե՞լ ե արդյոք նա խորհրդա-

յին պլատինայի ուժը, վոր այնքան ամուր սան-
ձահարել գիտե լեռնային ջրերի վայրագ տարերքը։

Յեվ այսպես, կհառուցվի, անպայման կկա-
ռուցվի Շարուրի, Միլի ջրամբարը, անապատի
կենսատուն՝ «Փանտաստիկ բասսեյնը»։

Հոկտ. 1

1931 թիվ

Դարալագյազ

ԿՈՆԽՈՋՆԻԿ ՏԱՏԸ ԹԱՅԻՐՈՎԻ ԱՄԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

Դալի-Քափա—Տ.

1. Ճերմակ տապաւանք՝ փարթամ կանաչի մեջ

Նրանք նստած էյին վճիտ ավազանի մօտ,
նոր ծաղկած խնձորենու տակ:

Ներքեում լեռնային դիժ գետակն է աղմկում,
դեմը՝ սքանչելի մի ծառուղի, վորի յերկու կող-
քերից ձգվում են ծաղկած յեսամանիների շար-
քերը:

Հունական վոճով կառուցված պալատի առաջ
արծաթափայլ մի շատրվան, իսկ նրա շրջակայ-
քում ծաղկանոցներ՝ պարսկական նրբագործ գորգի
նման:

Ողբ հագեցած է բյուրավոր ծաղիկների
բույրով, գաղջ անտառի բույրով և մեղունների
ախորժալուր բզզոցով:

Յերբ յերեկոյան հովը շքնդշնգում է կանաչ
ալեաներում, առինջեցի Մարգարիտ մտածում է
ինքն իրեն՝ «ես ո՞ւր բերին ինձ...»: Ու դառնում
է Ավանեցի կոլխոզունի Արփիկին:

—Քա սե կապեն եդոնք, եսքանը մե մար-
դո՛ւ յա եղե...:

Այո, մի մարդու: Յերջանիկ մարդկանց յերջանիկ կյանքը կարկաչել է փրփրադեզ գետակի ափին, արծաթափայլ շատրվանների տակ, գմբուխայա տերրասներում: Կարկաչել է յեղիմական հնչյուններով, իսկ ամառանոցի պարիսպների տակ այդ նույն կյանքը անքայքել է «փուչ աշխարհի» հոգսերի տակ:

Յեվ այժմ, յերազ է թվում առինջեցի Մարգարիտ տատին, բատրակ Ռհանեսի մորը: Նա լվացք եր անում և հաց եր թխում ուրիշների համար: Յնցոտիապատ ու փոռաբոբիկ եյին նրա յերեխաները—Ռհանեսը, Անատոլիան, Սիրուշը: «Յերեքին յեթե միասին թոնիրը գցեյիր, շորահոտ չեր գա»: Յեվ նա այժմ նստած Թայիրովների ամառանոցում, շշնջում է հարևանուհուն՝ ավանցի Սրփիկին:

—Քա սև կապեն եղոնք, եսքան ծախսը մեզ համար կանեն: Վոլ, վոլ, վոլ, Մասիսի չափ փող լինի, չի հերիքի, եսքան ել ծախս կանեն: Ես ինչ ա՛ ծաղիկ, ես ինչ ա՛ ֆանթալ, ես ինչ ա՛ թքաման: Յանի մենք եղքան արժեքս վոր...:

Ծխապատ խրճիթից—Թայիրովների պալատը: Յեվ նա—կոլսոզնիկ տատը—վոչ միայն հանգստի տան գեղազարդումն է շաշլուկթյուն համարում, այլև առհասարակ շաշլուկթյուն է համարում, անհարմար է զգում, վոր ինքն ապրում է չքեղ

այդ պալատում: Դարերի ստրկացնող սովորույթ, փորից դեռ չի ազատագրվել առնջեցի Մարգարիտը: Քայց նա արդեն ազատագրվում է: Իր հանգստի 6-րդ ողն արդեն իր համար չքեղ այդ միջավայրին նա մի փոքր ընտելացել եր:

—Աչքը կարեմ Թայիրովի, լուսս խավարեց սրա-նրա դուռը լվացք անելով, հիմի յել յես պլաի տեսնեմ աշխատանքի լազաթը:

2. Մսերիմ խոսակցություն—թե ինչպես ամեն ինչ փոխվում է արագությամբ

Յերբ բժշկուհին ինձ ծանոթացրեց այդ կոլսոզնիկ կանանց հետ և շտապելով հեռացավ, նրանք իմ հարցերին պատասխանում եյին անհամարձակ ու կարճ: Առանց ադի: Խոսքը շուռ տվինք—հանդից, տավարից, քաղհանից, հանաքներ արինք ամուսնու, հարսի ու թուռն մասին: Կոլսոզնիկ տատը զվարթացավ ու բացվեց: Իսկ Սրփիկը քիչ անց արդեն խոսում եր քրոջ մտերմությամբ: Մեր թերթի թղթակիցն այսպիսի մի խոսակցություն արձանագրեց:

ՅեՍ—Ասում ես առաջ լավ եյիք ապրում ելի...

Առինջեցի Մարգարիտ, —(զարմանքի և մի փոքր ել սարսափի արտահայտությունը դեմքին)—Քա վա՛յ, սև կապեմ յես, ո՞վ առաջ լավ ենք ապրել: Ծի քիչ հող ունեյի, կիսրար կտայի հարուստանե-

րին: Սերմը կվերցնեյին, վար ու ցանքի հախը կվերցնեյին, տակին կմնար մի քանի կոտ խըր-
փուկ, են ել երկու իրենք կվերցնեյին, մեկ ինձ
կտային: Ոհանեսս, խեղճ բալա ջան (և նրա աչ-
քերը լցվեցին), ծակ-չարուխներով մշակ եր-
Անատոլս ու Սիրուշս ել գարուն վոր կգեր՝ կա-
նաչով կապրեյին: Սև եղնի Նիկոլի թախտը, ինչ
սև եղավ, նրա որով յես յերբ եմ աշխարհից բան
հասկացել:

ՅԵՍ—Յերեվի հիմա Ոհանեսսը անապին տղա-
մարդ ե և լավ ել ապրում ե:

ՆԱ—Ապա, նա յեւ չապրի, ով ապրի: Սև
որով մեծացրի: Հիմի կոլխոզում ենպես կապրի
վոր...:

ՅԵՍ—Ամուսնացավ:

ՆԱ—Հա... յերկու նշխուն աղջիկ ել ունի...

ՅԵՍ—Աղջիկներդ: Յերեւի մարդու գնացին,
քեզ մոռացան:

ՆԱ—Հա, բալա ջան, Անատոլիկս մարդու
գնաց: Համա չմոռացավ, եղտեղ դու ծուռն ասա-
ցիր (և ժպտաց):

ՅԵՍ—Ե, փեսադ վնց տղա յե, հավանում
ես, կոլխոզնիկ ե:

ՆԱ—(պառավի դեմքը և աչքերը լցվեցին
բարության արտահայտությամբ)—Իմ հաշիվով մի
հատ տղա յե: Ինչ ես հարցնում. հա, անհատ ա

Քե կոլխոզ: Սև կապեմ, ետենց հարց կտան: Իս-
կի կլինի, վոր կոլխոզն անհատին առնի:

ՅԵՍ—Ինչի չի լինի:

ՆԱ—Ընդուր վոր կնիկն աշխոր կքցի, մարդը
հեչ մի գադ ել չի քցի:

Ծիծաղեցինք:

ՅԵՍ—Հենց այդ:

ՆԱ—Ձե, մեկ ել—մեկի ճամբեն դբա Ալա-
զազ կտանի, են մեկելինը՝ դբա Բաշգյաննի:

ՅԵՍ—Ե, Սիրուշն ինչ դուրս յեկավ:

ՆԱ—Կոմսոմոլ դուրս յեկավ, լավ աղջիկ
դուրս յեկավ, հիմի յեւ կծառայի Արդաքյանդում:
Իմ խեղճ վորքեր, ինչ որ են տեսել, թող ապրեն
ե, թող ապրեն, նոր են սկսել ապրել:

Հարց ու փորձից պարզվեց, վոր կոլխոզուհի
Մարգարիտը, նախկին լվացքարար այդ կինը,
այժմ կոլխոզում իսկապես վոր լավ ե ապրում:
«Նիկոլի ժամանակ» տուն ել չի ունեցել: Վերջին
տարիներս կառուցել ե գեղեցիկ մի «ոթախ»:
Ապրում ե մաքուր: Անցյալ տարի, չնայած կոլ-
խոզի անհաջող քերքին, միայն իր աշխուրների
դիմաց ստացել ե 14 փութ ցորեն, 3 և կես փութ
գարի, կարմոֆիլ, կաղամբ և այլն: Այս տարի նա
ողակավար ե և չնայած իր 60-ամյա տարիքին,
հարվածային ե: Կոլխոզի վարչությունը և փոխ-
ոգնության դրամարկը, գնահատելով նրա աշխա-

տանքը, նրան ուղարկել են Ղարաբիլիսայի հան-
գստյան տունը:

Նրա ընկերը, հարևան Ավան գյուղացի Արփի-
կը, սևաչյա, կենդանի և տալավորիչ ղեմքով (վոր
արևի տակ բրոնզի փայլ է ստացել) մի աղջիկ է:
Հագելով 27 տարեկան լինի: Ծխախոտագործական
բրիգադի ողակավարներից է:

—Հերոս,—պատմում է նա,—17 տնից մի
չլուտ կոլխոզ էյինք: Նա մեր Մարգարիտ տատի կոր-
խոզից սերմ պարտք արինք—ցանեցինք: Սրտով
գործ արինք ու լավ էլ բերք ստացանք: Համ
պարտքը տվինք, համ պետութայն խարջը, համ
եւ կարգին սկսեցինք ապրել:

Նա աղքատի աղջիկ է յեղել—հացի կարոտ
աղքատի աղջիկ: Հեղափոխությունը նրան գտավ
վոտարներիկ ու ցնցոտապատ: Ամուսնության
առաջին տարիներին եւ վատ եր ապրում: Ամու-
սինը՝ Գեվորգը, կոլխոզի լավագույն ծխախոտա-
գործներից է: Իսկ ինքը՝ ծխախոտագործ-ողակա-
վար:

Անցյալ տարի առաջին անգամ նրանք կուշտ
ապրեցին և կուշտ եւ պահեցին իրենց միակ յե-
րեթային, իր ասելով ամենալավ յերեթային գյու-
ղում—փոքրիկ Սեդիկին. նրանք ստացան.

28 փութ ցորեն,

7 փութ գարի,

14 փութ լոբի,

10 փութ կաղամբ,

500 խուրձ յոնջա:

Այդ այն ժամանակ, յերբ կոլխոզն աղքատ եր
ու նոր, յերբ նրանում «17 չլուտ տնտեսու-
թյուն եր»:

Այժմ նա թոխք է արել: 35 տնտեսություն
մի անգամից կոլխոզ մտան:

Նա այժմ սեփական սերմ, սեփական ինվեն-
տար ունի և զիտակցում է սեփական ուժը: Գեո
և փոքրիկ այդ տնտեսությունն այս տարի մի-
անգամից 150 հեկտար ցորեն ու գարի ցանեց
և տնկեց 13 հեկտար ընտիր ծխախոտ:

Հարստանալով՝ մարդավայել ապրելու, աղ-
քատության մեջքն ընդմիշտ կոտրելու հեռանկարը
վեպի գործ մղեց բոլորին և Գեվորգն ու Արփի-
նիկը՝ ծխախոտագործ ամուսինները—նուրբ տուն-
կերը շարեցին մեծ հողատարությամբ:

Մայրը, կոլտնտեսուհի Արփենիկը, յերջան-
կության արցունքն աչքերին մայրական խան-
դադատանքով ասաց:

—Ընկեր, գրի, վոր Սեդիկս եւ է թութուն
շարում, որեկան 5 շար:

—Ձգրեմ, վոր շատ էս կարոտել Սեդիկին:
Նա ուղղակի արտասվեց:

—Գրի, հոգուտ դուրբան, գրի թող գեղում

կարգան, թող Գեվորգն ել, Սեդիկա ել իմանան, վոր իրենց շատ եմ կարոտել: Ա՛խ, մոր ջիգյաւրն ուրիշ ե, դուք տղամարդիկդ եղ չեք հասկանա:

Ծիծաղեցինք:

— Շատ սիրող մայրը մենա՞կ կվայելի ես գեղեցկութիւնը,— դիտամբ բորբոքեցի յես:

Նա շանթահարվեց:

— Ինչ վոր կուտեմ, համատա, վոր մեջքովս կեթա: Ամեն թիքա կարագ վերցնելիս կմտածեմ՝ «ա՛խ, ո՛ւր ես Սեդիկ ջան, մի դուռում ել քեզ տամ»:

— Հն, հն, հն, սե կապեմ յես, ել մի ասի,
— մյուս կողմից թոնթորաց Մարգարիտ տատն ու գողնոցով սրբեց աչքերը: Յերեկ թոռները միտքն ընկան:

Յես նրանց մխիթարեցի:

— Լավ վոր աշխատեք, յերեխաներով կգաք ամառանոց:

— Զաթի պիտի գամ, եղ ել խո՞սք ե: Ասին անձրե ե, ցեխ ե, դրա համար չքերի, թե չե՝ փառք կոլխոզին, ինչս ե պակաս, վոր Սեդիկիս համար բան խնայեմ: — Յեկող տարի անպայման կբերեմ, թող լազաթ առնի լալես ես սիրուն ամառաթից:

Ապա ավելացրեց՝

— Ես տարի, վոր լավ բերք ստացանք, լավ կհարուստանանք: 150 հեկտարն եղ ո՛ւր ա...: Ու բոլորս ել կարգին կապրենք, կգնանք աշխարհ կտեսնենք:

Յեմ ապա կարծես ինքն իրեն շշնջաց,— ասենք հիմի յել լավ ենք, խեղճ իմ մեր, մենք եսպես ապրուստ յե՞րբ ենք տեսել վոր...:

3. Կյանքը աստվանի յեղեբին

Կոլխոզնիկ տատը, վոր սովոր եր թոնրին ու ծիխն, միանգամից իրեն համար անծանոթ միջավայր ընկավ: Շքեղ ապարանք, վճիտ, արծաթափայլ ավազան, մաքուր սպիտակեղեն ե փարթամ ծառուղիներ: Նրա աչքին ամեն ինչ արտակարգ կուտուրական ե յերևում, այն աստիճան, վոր առաջի որերը շփոթվում եր անգամ ծառուղիներով ճեմելիս:

— Քա սե կապեմ, եստեղ ել վո՞տք կկոխեն:

Ավելի անսովոր եր այդտեղի վարք ու բարքը:

— Մին ել տեսար, ծլը՜նգ-ծլը՜նգ, ծլը՜նգ, գանդը կտան: Ուզես-չուզես պիտի ուտես: Սե կապեմ ձեր գլխուն, յես եմ, հիմի իշտան չունեմ, գոռո՞վ ա...:

Բժշկուհին պատմում ե, վոր առաջին որը հագիվ են նրան համոզել, վոր չափվի ու կշռվի:

Այդ դեպքն ասինջեցի Մարգարիտն այսպես ե պատմում:

— Ախպերս, վոր դու յես, դեղից սկսեմ: Նախագահն ասավ թե՝ «Մարքրիտ, յեկ պտի եթաս Ղարաքիլիսա, հանգստի տուն»:

Ասի քա, սե կապեք, յես ինչ եմ արել, վոր հանգստարան կղրկեք: Ասին՝ չե, շատ աշխատեցիր, գնա չադացի: Ասի՝ եթա՞մ, բա ո՞վ աշխոր գցի ինձ համար: Ասին՝ գնա, մի բան կանենք: Ասին, մի կտոր թուղթ տվին, հետն ել 25 մանեթ ծախա: Նստեցի պոյեզդ, գը՛ռ, գո՛ռ, մին քնեցինք, մին վեր կացանք, մեկ ել կանգուխտորը բղավեց—Ղարաքիլի՛ս, Ղարաքիլի՛ս...: Եջանք պոյեզդից, տարան մի ամարա՛թ, մի ամարա՛թ, վոր Շահ-Խամայիլի ամարաթից ել մի բան ավել:

Ասում եմ՝ փառքդ շատ լինի աստված (ասենք հիմի աստված ել չի մնացել), ես ո՞ւր ընկա: Ասում եմ՝ եստեղ ըսկի ինձ լվացք անելու համար ել չեյին ընդունի: Հիմի վոսնեքս կմեկնեմ շարմազ տեղաշորին, վոնց վոր մեր տանը:

Հա, բալա ջան, տարան, հարց տվին—հարց առան, թղթի վրա զրեցին ամեն հանգամանք: Մեկ ել թե՝ դեյրեդ հանիր: Ասի, սե կապեք, անամո՞թ եմ, ինչ ա, վոր հանեմ: (Այդ ժամանակ յես և Արփիկը սրտալի ծիծաղեցինք): Զուրն, համոզին — հանեցին ու ասին դեհ կանգնի պա-

տի մոտ: Զըր՛խի, մի փետով զարգեցին պատին ու ասին՝ հարիր վաթսուն յերկու սանտիմ: Մեկ ել քոշերս հանել ավին, կանգնեցրին կշեռքին: Քա սե կապեմ, ասի, ես ապրանք կքաշին: Հավա մեր գեղից մարդ չկար, թե չե գետինը կմըտնեյի: Զըխկացրին՝ հիսուն ութ կիլո: Ասին՝ չորս կիլո յեկ պիտի չաղանաս, վոր գա թմմի:

Ասի՛ բաշ ուստա, դուք յեմս*) տեղը պահեցեք, թմմելն իմ պարտքը լինի: Համա, Ռհանեսիս արեք, ենպես կխոսեն մարդու հետ, վոնց վոր հարազատ մոր հետ:

Վերջը զլուխդ ինչ ցավացնեմ, տարան բաղնիք, յեղանք թամո՛ւղ, սվտա՛կ՝ վոնց բամբակ...:

— Են մեծ ախուշկեքը կտեսնե՞ս:

— Հա, պայծառ սենյակ ե:

— Են իմ սենյակն ա: Լո՛ւս, թա՛ռ-թամը՛դ: Կողինք տվին—մի պրոստին տալը, մինը վրեն, թամուղ սրբիչ, թամուղ աղյալ, կասես ժարդի ձեռ չի դիպել:

Առաջուոր կգա ճաշ կդառնա, նոր սրանք զանգը կտան: Ո՞վ զանգի ռեխին թամաշա կանի: Հա թող տան: Յես վոնց սովորել եմ, ենպես ել անում եմ: Դե, բալա ջան, գեղում աքլորա-

*) Յեմ—ուտելիք:

64

Հնա,—բալա ջան— ասի, վոր քունս չի տա-
նում: Սուս-փուս ծլկվում եմ, գետի դրաղին նրա-
տում: Դոխտուրը մի որ նկատողություն արավ:
Ասի՝ դոխտուր, սպանես չեմ քնի: Ծարը կտրեց ծի-
ծաղեց գնաց:

Մեռյալն ել վոր պրծանք, ելի զանգը կտան
—բուկի, պերսզ, չայ, հաց իրար կխառնենք, կե-
թան իրան տեղը կբարիշեն:

4. Նա գոհ է, լիովին գոհ

Կոլխոզնիկ տատը գոհ է, շատ է գոհ հան-
գատի տնից: Թեև յես անձնապես շատ ել գոհ
չեմ հանգստի տան վարչությունից, այն բանի
համար, վոր պարտեզն ու ծառուղիները դեռևս
գեղարվեստորեն չեն ձևավորված, դեռ պահանջ-
ված մաքրությունը չկա, թքամանները պակա-
սում են, չկա ծովափնյա ամառանոցներին հա-
տուկ շատրվաններ, շատ պրիմատիվ է կուլտու-
րական սպասարկումը և վերջապես ընթերիք գրե-
թե չունեն (ժամը 5-ից հետո վոչինչ չի տըր-
վում). այնուամենայնիվ առինջեցի Մարգարիտն
այնքան գոհ է յեղածով, վոր ինձ չհաջողվեց
նրա բերանից վորևե գանգատի նման մի բան
տեղ հանգստի տան վորևե յերևույթի մասին:

— Իսկ ի՞նչ ես պահանջում, ի՞նչ կուզեցիր,
վոր լինեք այս բոլորից բացի:

— Դա սև կապեմ, սրանից ավել ել բան կո
աշխարհի տակին — զարմացած պատասխանեց
նա:

Նա գոհ է, շատ գոհ: Նորությունը միայն
լավ կերակրվելը և մաքուր, կուլտուրական ապ-
րելը չեն: Ամեն ինչ նրա համար նորություն է—
ընթերցումը, թատրոնը, ուղիոն, ինքնագործու-
նեցության յերեկոները և մանավանդ կինոն:

— Են որը մի կինո տեսա՞նք, մի ալամաթ
կինո տեսա՞նք, վոր ժողովուրթը լացից ջուր
կտրվեց:

— Ի՞նչ, յերևի «Գիքորն» է յեղել:

— Հնա, հնա, աղի անունը Գիքորն եր: Վոնց
վոր իմ Ոհանեսը փոքր ժամանակ: Են հի՛ն-հի՛ն
որերս յեկան աչքիս առաջ: Կինոյում վոր խա-
զեյինն սկսեց թակել Գիքորին, սիրտս մղկտաց,
վոնց վոր Ոհանեսիս թակելիս լինեք: Վերջը վոր
հերը շորերը կոնատակին մեշի միջով գալիս եր,
վոր կանգնեց են աղբյուրի մոտ, վորտեղից Գի-
քորը ջուր եր խմել, սիրտս կտոր-կտոր յեղավ:
Միտս յեկան իմ որը, իմ Ոհանեսի խեղճ որը, հի-
շեցի իմ յեթիմ յերեսաներին...:

— Հենց եսպես եր վոր կար, իսկի մի մաղ
սխալ չեն նշանց տալիս:

— Վոնց փոխվեց, աշխարհը վո՛նց փոխվեց,
վո՛նց սկսեցինք ապրել...: Դեմ մտքով կանցներ
թե յես առինջեցի բատրակ Ոհանեսի մայրս,
Դալի-Թափա—6.

վացքարար Մարգարիտա, մեր հարեան ավան-
ցի Նլթոտ Արփիկի հետ պետք է սիրտ փառա-
վորեցնենք թախիրովների ամառանոցում, — վերջաց-
րեց կոլխոզնիկ տատը խորը բավականությամբ։
Յերբ խմբագրության լուսանկարիչն ապա-
րտը պատրաստեց նրանց նկարելու՝ կոլխոզնիկ
տատը յերեսը ծածկեց։

— Քա սե կապեմ, յես մայմո՞ւն եմ, վոր
ինձ նկարում եք։ Իմկ յերբ հասկացրի, վոր թեր-
թում տպելու յենք, նա սարսափեց։

— Ուղք ու խայտառակ կլինենք, յես ո՞վ
եմ վոր, յես հո Լոռիս-Մելիքով յերանալը չեմ,
վոր ինձ գազեթ գցեք։

Յեվ ապա հանդարտվեց ու կարծես ինքն
իրեն համար ասաց։

— Ասենք յերանալ չենք, բա ինչ ենք... և
բերկրանքի ու տարակուսանքի արտահայտու-
թյունը դեմքին նայեց գոթական վոճի շենքի
շքեղ կամարներին։

— Պարզ տպեցեք, Սեդիկա տեսնի, մեռնեմ
նրա աչքերին— ձայն տվեց ավանցի Արփիկը,
յերբ մենք հեռանում եյինք։

Սյդ ըոպեյին նրա հոգին Ավանի դաշտե-
րումն եր, ուր գրոհում են կոլտնտեսական բրի-
գադները, ուր փթթում է «Տրապիզոն» ծխա-

խոտը և ուր փոքրիկ Սեդիկը կոլխոզնիկ հոր
հետ իր քնքուշ մասներով հարդարում է կանաչ
մարգերը...:

Հարաքիլիսա, 1933 թ.

մարտի 31



Վ Ր Ի Պ Ա Կ

Գրքույկի 6-րդ եջում ընկ. Ստալինի ճառից բերված ցի-
տադումն սպրդել է հետեյալ սխալը. տպագրված է «Յես խոսում
եմ վոչ միայն զաքագցման ու մեքենատրակտորային բազա ունե-
ցող կոլտնտեսականների մասին», պետք է լինի՝ «Յես խոսում եմ
վոչ միայն զաքագցած ու մեքենատրակտորային բազա ունեցող
կոլտնտեսությունների մասին»:

58

ԳԻՆԸ 1 Ռ.



Վ. ԱՆԱՆՅԱՆ

Դ Ա Լ Ի - Դ Ա Պ Ա

ՍԵԼՅՈՅԶԻԶ

1934

ԵՐԵՎԱՆ

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL0327826

19.625